

บทที่ ๒

มารยาทในทระณะของสังคมไทย

ในบทที่ ๒ นี้ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมารยาทตามทระณะของสังคมไทย โดยทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของมารยาทไทย องค์ประกอบของมารยาทไทย ประเภทของมารยาทไทย มารยาททางสังคม และ ความสัมพันธ์ของหลักพระธรรมวินัยกับมารยาทไทย ตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทย

๒.๑.๑ ความหมายของมารยาทไทย

มารยาทไทย เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจา ที่สะท้อนออกมาจากจิตใจ เป็นข้อปฏิบัติของบุคคลที่แสดงต่อผู้อื่นเพื่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขตามแบบอย่างของสังคมไทย

มารยาทไทยเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่บรรพบุรุษได้วางแนวปฏิบัติไว้ การปฏิบัติตามหลักมารยาท นับเป็นการสะท้อนให้เห็นวินัยของสมาชิกในสังคมซึ่งช่วยสร้างเสริมสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ลดปัญหาความขัดแย้งและยังแสดงถึงความเจริญหรือวัฒนธรรมทางจิตใจของชนในชาติ หากผู้ใดไม่ประพฤติปฏิบัติตามแล้วมักจะถูกสังคมตำหนิติเตียนได้ว่าไม่มีมารยาทหรือไม่ได้รับการอบรมสั่งสอน โดยอาจจะถูกตำหนิถึงครอบครัวได้ว่าละเลยการขัดเกลามารยาทของบุตรหลานตน ทั้งนี้มารยาทไทยสามารถแสดงออกถึงความเป็นชาติไทยอย่างหนึ่ง โดยเป็นสิ่งสะท้อนลักษณะนิสัยของคนไทยในทางสุภาพ อ่อนน้อม เมื่อพิจารณาคำสอนเรื่องมารยาทของไทยจากเอกสารต่างๆ พบว่า มีเอกสารที่ให้ความคิดหลักเกี่ยวกับเรื่องมารยาทไทยและมารยาทของไทย มีผู้ให้ความหมายของมารยาทไว้ดังนี้

ท่านผู้หญิงดุษฎีมาลา มาลากุล ได้ให้ความหมายมารยาทไว้ว่า “มารยาท คือ กิริยา วาจา ที่ถือว่า สุภาพเรียบร้อย อันประกอบด้วย การเสียสละ ความพอใจส่วนตัว เพื่อทำความพอใจให้ผู้อื่น” มารยาทไทย หมายถึง กิริยาที่ถือว่าสุภาพเรียบร้อย ซึ่งบางขณะต้องประกอบด้วย การเสียสละ ความพอใจส่วนตัว เพื่อความพอใจให้ผู้อื่น และยังเป็นส่วนหนึ่งของความประพฤติที่ควรประพฤติ

เรียกว่าจรรยาอีกด้วย^๑ ประเทศไทยได้ชื่อว่า เป็นชาติที่มีมารยาทงดงามที่สุดในโลก ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษของไทยได้วางแบบอย่างมารยาทไว้เหมาะสม แบบอย่างมรรยาทของชาติไทยเป็นหลักการที่ไม่ล้ำสมัย จึงปฏิบัติได้ทุกโอกาส ทุกสมัยและทุกสถานที่ นำไปปฏิบัติในสังคมของชาติอื่นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

แคล้ว เจริญวงศ์ กล่าวถึงคำว่า “มารยาท” หมายถึง กิริยาอาการที่แสดงออกอันเป็นการเสียสละเพื่อทำความพอใจให้แก่คนอื่น เช่น เสียสละที่นั่งในรถ หรือในเรือให้แก่เด็กหรือคนชรา เมื่อผู้ใหญ่เดินมาก็หลีกเลี่ยงให้ทางเดินแก่ผู้ใหญ่ ช่วยเหลือเด็ก คนชรา คนพิการ หรือคนทุพพลภาพที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เป็นต้น^๒

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕ ให้ความหมายของคำว่า “มารยาท” ไว้ เช่นในความหมายของคำว่า “จรรยา” คือความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติในหมู่คณะ เช่น จรรยาแพทย์ จรรยาครู นิยมใช้ในทางดีเช่น ถ้าไม่มีจรรยาหมายความว่า ไม่มีความประพฤติที่ดี ส่วนคำว่า “กิริยา” (กิริยา) คือคำที่แสดงอาการของนามหรือสรรพนาม^๓

สมชัย ใจดี และบรรยง ศรีวิริยาภรณ์ กล่าวถึงมารยาทว่า มารยาทเป็นส่วนหนึ่งของสภธรรมซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่ใช้ในการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นคุณธรรมที่ควรปฏิบัติ^๔

สุทธิ ภิบาลแทน กล่าวว่า มารยาทเป็นองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรมชาติไทยมีเอกลักษณ์ประจำชาติและมีองค์ประกอบหลายอย่างที่สามารถจำแนกได้ว่าเป็นคนไทย เป็นชาติไทย เช่น ภาษา พิธีกรรมบางอย่างและการแต่งกาย เป็นต้น คนไทยมีมารยาทซึ่งสั่งสมมาหลายสมัยสมควรถ่ายทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมต่อไป^๕

^๑ ท่านผู้หญิงคุณฤมาลา มาลากุล, อ่างใน อำไพพร สุทธอง, เอกสารประกอบการสอนรายวิชามารยาทและการสมาคม, (ลำพูน : วิทยาลัยเทคนิคลำพูน, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^๒ แคล้ว เจริญวงศ์, มารยาทและสมาคมสำหรับนิสิต นักเรียนและประชาชนทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

^๓ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๑๕.

^๔ สมชัย ใจดี และบรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ประเพณี และวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๓), ๗.

^๕ สุทธิ ภิบาลแทน, มารยาทไทยและราชาศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า คำนิยม.

พั้ว อนุรักษ์ราชมนเฑียร ได้กล่าวถึง มารยาทไทยว่า ความมีมารยาทหมายถึงการมีกิริยา วาจา ใจ สุภาพเรียบร้อย สังคมไทยได้กำหนดแบบอย่างของมารยาทไว้หลายชนิดทั้งมารยาทใน อิริยาบถต่างๆ การยืน เดิน นั่ง การแสดงความเคารพ ฯลฯ ล้วนแต่เหมาะสมและอาจดัดแปลงแก้ไขให้ สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม และ กาลสมัย กิริยามารยาทของไทยในแต่ละท่า แต่ละแบบล้วนไม่ขัดกับ การใช้อวัยวะประกอบท่าทาง จึงเป็นท่าทางที่งดงามและถูกต้องตามลักษณะของกายวิภาคทั้งสิ้น กุลบุตรกุลธิดาไม่ว่าชาติใด ถ้าได้รับการศึกษาและอบรมมาดีแล้วทั้งกาย วาจา ใจย่อมได้ชื่อว่าเป็น สุภาพชน สุภาพชน จะรู้จักเหนียวรั้งใจตนเอง มีความละอายใจตนเอง ไม่ยอมประพฤติการที่ไม่ เหมาะสม และสำนึกในเรื่องกิริยามารยาทของตนเองอยู่เสมอ^๖

ผะอบ โปษะกฤษณะ ได้กล่าวถึงมารยาทไว้ว่า มารยาท หมายถึงความประพฤติเรียบร้อย ซึ่งมุ่งไปถึงกิริยาท่าทาง แต่ความจริงมีความหมายกว้างออกไปถึงการแสดงออกทุกอย่างของมนุษย์เรา เช่น กิริยาท่าทาง สีหน้า คำพูด การแต่งกาย^๗

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวว่ามารยาทหรือมรรยาทมีที่ใช้ใน ภาษาไทยได้ทั้ง ๒ คำ หมายถึงกิริยาอาการที่ควรประพฤติปฏิบัติอย่างมีขอบเขตหรือมีระเบียบแบบ แผนอันเหมาะสมแก่กาลเทศะและสังคม ได้แก่การยืน เดิน นั่ง นอน การแสดงความเคารพ การรับ ของและการส่งของส่วนมารยาทไทยเป็นการเจาะจงชี้แจงให้ทราบถึงขอบเขตหรือระเบียบแบบแผน แห่งการประพฤติปฏิบัติแบบไทยที่บรรพบุรุษได้พิจารณากำหนดขึ้น และ ดัดแปลงแก้ไขให้ สืบทอด กันมา^๘

ทิพวรรณ หอมพลู กล่าวถึงมารยาทไทย คือการแสดงอิริยาบถต่างๆ ที่มีความสุภาพ อ่อนน้อม ละเมียดละไม ทั้งกิริยา วาจาที่สุภาพเรียบร้อย รวมทั้งการแต่งกายที่มีระเบียบเหมาะสมกับ กาลเทศะ ซึ่งเป็นส่วนที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ไทย^๙

^๖ พั่ว อนุรักษ์ราชมนเฑียร, **วัฒนธรรมและประเพณีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเสริมสร้าง เอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๓๐), หน้า ๑.

^๗ ผะอบ โปษะกฤษณะ, **มารยาทไทย**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๓๐), หน้า ๒.

^๘ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **หนังสือมารยาทไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^๙ ทิพวรรณ หอมพลู, **ภาษาไทยธุรกิจ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วังอักษร, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ให้ความหมายไว้ว่า มารยาท หมายถึง กิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อย ที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคม โดยมีระเบียบแบบแผนอันเหมาะสมตามกาลเทศะ

มารยาทครอบคลุมถึงกิริยา วาจาต่างๆ เช่น การแสดงความเคารพ การส่งและการรับสิ่งของ การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การแสดงกิริยาอาการ การรับประทานอาหาร การให้และรับบริการ การทักทาย การสนทนา การใช้คำพูด การฟัง การใช้เครื่องมือสื่อสาร รวมทั้งการประพฤติปฏิบัติในพิธีการต่างๆ^{๑๐}

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า มารยาท เป็นระเบียบแบบแผนการประพฤติที่พึงงามอันแสดงถึงพฤติกรรมที่สุภาพเรียบร้อย ละมุนละไมทั้งทางกาย วาจาโดยมีใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมให้แสดงออกได้อย่างเหมาะสม เป็นองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่สมควรจะถ่ายทอดสืบต่อไป มารยาทไทยเป็นกิริยามารยาทที่คนไทยได้สร้างสรรค์ให้เหมาะสมกับลักษณะนิสัยของคนไทยและสภาพแวดล้อมของประเทศไทย ดังนั้น กิริยามารยาทในแต่ละท่าแต่ละแบบต่างๆ จึงงามและถูกต้องตามหลักของกายวิภาคและมีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา

๒.๒ องค์ประกอบของมารยาทไทย

ผู้มีมารยาทดีต้องประกอบไปด้วยการแสดงออกในทุกด้านที่ดูงดงาม อ่อนช้อยและแสดงออกได้ถูกต้องตามกาลเทศะและสถานที่

สมทรง ปุณณฤทธิ กล่าวถึงองค์ประกอบของมารยาทไทย ดังต่อไปนี้^{๑๑}

๑. มีกิริยา วาจา สุภาพ เรียบร้อยอ่อนโยนต่อชนทุกชั้น
๒. ตกแต่งร่างกายด้วยเสื้อผ้าตลอดจนใบหน้าและทรงผมให้ดูกระเปียบสมส่วนแต่พองาม สุภาพเหมาะสมทุกโอกาส สะอาดและประหยัดอีกด้วย
๓. มีอิริยาบถอยู่ในท่าธรรมดา ไม่ฝืน งามแต่สุภาพ ไม่แข็งกระด้าง ไม่ตีเสมอ ไม่ตื่นกลัว ไม่หัวเราะเปิดเผยเสียงดังหรือหลุกหลิกและไม่เก้อเขินหรือกระดากอาย
๔. การแสดงมารยาทไม่จำเป็นต้องซ้ำเกินควรและต้องไม่ลุกลกจนขาดความเรียบร้อยงดงาม

^{๑๐} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, **มารยาทไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มส่งเสริมการถ่ายทอดวัฒนธรรม สำนักส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^{๑๑} สมทรง ปุณณฤทธิ, **มารยาทชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑.

การแสดงออกทางกิริยาท่าทางหรือทางวาจาก็ดี ล้วนมีใจเป็นหลักเป็นประธาน สั่งการให้ ทำให้พูด ให้คิด นำมาก่อนเสมอ ดังนั้น จึงควรตั้งใจไว้ให้ถูกก่อนสิ่งอื่นใดทั้งหมด ถ้าใจคิดไปในทางที่ดีงามก่อนแล้ว วาจาหรือท่าทางก็จะแสดงออกมาดีตาม แต่ถ้าใจไม่ระงับ หงุดหงิด งุ่นง่าน เศร้าหมอง ฯลฯ กิริยาท่าทางตลอดถึงวาจาที่แสดงออกมาก็จะไม่ดีตามไปด้วยอาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีมารยาทดีต้องมีการฝึกฝนอบรมจิตใจ เมื่อจิตใจดีย่อมหมายถึงการแสดงออกทางกายและวาจาดีตามไปด้วย ยิ่งประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเองและสังคม

๒.๓ ประเภทของมารยาทไทย

กิริยามารยาทเป็นเอกลักษณ์ส่วนหนึ่ง เป็นเรื่องของการปฏิบัติตนต่อบุคคลของคนในชาติไทย ผู้ที่มีมารยาทนั้นต้องประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา และ ใจ คือ ทำดี พูดดี คิดดี ดังปรากฏในสมบัติของผู้ดีของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี^{๑๒} และในหนังสือมารยาทไทยต่างๆ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการแบ่งประเภทของมารยาทไทยตามหนังสือมาทไทยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๕๐ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้วอนุญาตให้ใช้เป็นหนังสือเสริมประสบการณ์ กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตอนปลาย โดยได้แยกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

๒.๓.๑ มารยาททางกาย มารยาททางกาย คือการทำดี เป็นการแสดงอาการที่กระทำทางกายว่าสมควรทำในสิ่งที่ไม่ควรทำหรือไม่ ด้วยการระมัดระวังการกระทำต้องไม่เดือดร้อนทั้งต่อตนเองและส่วนรวม โดยแบ่งประเภทของมารยาทดังนี้

๒.๓.๑.๑ มารยาทในอิริยาบถต่างๆ ได้แก่ การยืน การเดิน การนั่ง ฯลฯ มีดังนี้

มารยาทการยืน การยืนเป็นอิริยาบถที่ใช้กระดูกส่วนยาวของขาและหัวเข่า ทุกส่วนช่วยยกกระดูกเชิงกราน กระดูกสันหลังพร้อมด้วยศีรษะขึ้นให้ตรงเพื่อให้น้ำหนักลงมาอยู่ที่ปลายเท้าทั้งสองข้างในเวลาตั้งตัวให้ตรง มารยาทในการยืนของไทยมีหลายลักษณะดังนี้

ก. การยืนตามลำพัง ควรยืนในลักษณะสุภาพ สง่างาม ไม่เกร็ง มีความสบายขาทั้งสองข้าง ขีดกัน ตัวตรง แขนปล่อยแนบลำตัวอาจยืนเอียงข้างพองาม แต่ต้องให้มีความ มั่นใจ มีความสง่างาม แก่ผู้ที่พบเห็น ในการยืนไม่ควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. ไม่ยืนขาถ่าง แกว่งแขน เอามือล้วงกระเป๋ากางเกงหรือกระโปรงเกาโน่นแกะนี้

^{๑๒} เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, สมบัติของผู้ดี, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๔๑).

๒. ไม่ยืนโดยยืนขาข้างใดข้างหนึ่งออกไปข้างหน้าให้กีดขวางทางผู้อื่นที่จะเดินผ่านไปมา

๓. ไม่ยืนชุมนุมในที่มืดหรือลับตาคนเกินไป

๔. ไม่ยืนหันรีหันขวางทำท่าหลอกหลีก

ข. การยืนร่วมกับผู้อื่นต้องระมัดระวังพอควร และควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. ไม่ยืนจับกลุ่มกันจนเป็นที่กีดขวางทางเดินของผู้อื่น

๒. ไม่ยืนบังหน้าผู้อื่นเมื่อผู้อื่นอยู่ข้างหลังต้องการดูสิ่งอยู่ข้างหน้าด้วยกัน

๓. ผู้น้อยควรรยืนหลังผู้ใหญ่หรือผู้ที่อาวุโสกว่า

๔. ในกรณีที่จะต้องยืนคำสวัสดีผู้อื่นด้วยความจำเป็น ควรกล่าวคำขอโทษก่อน

๕. ถ้ายืนเฉพาะหน้าผู้ใหญ่ ควรอยู่ในลักษณะสรวม สุภาพ ถ้าไม่จำเป็นไม่ควรยืนตรงหน้าผู้ใหญ่ ควรยืนเฉียงไปทางซ้ายหรือขวาของผู้ใหญ่เล็กน้อย ยืนตรง ขาชิดกันและมีมือทั้งสองข้างควรจะประสานกันไว้ข้างหน้า

หนังสือ “สมบัติของผู้ดี” ได้กล่าวถึงในส่วนที่เป็น “กายจริยา” (ความประพฤติ หรือ มารยาททางกาย) โดยสรุปเป็นสาระสำคัญ ดังนี้

กายจริยา เป็นการสอนให้รู้จักมีกิริยาที่ดี เช่น ผู้ดีย่อมไม่ล่วง-เกิน ถูกต้องผู้อื่นซึ่งไม่ใช่หยอกกันฐานเพื่อน ผู้ดีย่อมไม่เอิกอึงเมื่อผู้อื่นทำกิจ ผู้ดีย่อมไม่ส่งของให้ผู้อื่นด้วยกิริยาอัน) โสฬส-โยน

กายจริยา เป็นการสอนให้รู้จักแสดงออกทางกายในทางที่ไม่เสียหาย เช่น ผู้ดีย่อมใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวสะอาด และแต่งโดยเรียบร้อยเสมอ ผู้ดีย่อมไม่แต่งตัวในที่แจ้ง ผู้ดีย่อมไม่จิ้มควัก ล้วงแคะแคะเการ่างกายในที่ประชุมชน ผู้ดีย่อมไม่จามด้วยเสียงอันดังและโดยไม่ป้องกำบัง

กายจริยา เช่น ผู้ดีย่อมไม่หันหลังให้ผู้ใหญ่ ผู้ดีย่อมไม่ทัดหรือคาบบุหรี่ คาบกถุ้งและสูบให้ควันไปรมผู้อื่น ผู้น้อยย่อมเคารพผู้ใหญ่ก่อน ผู้ดีย่อมเปิด-หมวกในที่เคารพ เช่น โบสถ์, วิหาร ไม่ว่าแห่งศาสนาใด

ตัวอย่างกายจริยา อาทิ ผู้ดีย่อม ไม่ ฝ่าฝืนเวลานิยม คือไม่ใช้กิริยายืนเมื่อเขานั่งกับพื้น และไม่นั่งกับพื้นเมื่อเวลาเขายืนกัน ผู้ดีย่อมไม่ไปนั่งนานเกินสมควร ในบ้านของผู้อื่น ผู้ดีย่อมไม่ทำกิริยารื่นเริงเมื่อเขามีทุกข์ และผู้ดีย่อมไม่จ้องดูนาฬิกา ในเวลาที่เขายังนั่งอยู่

ผู้ดีย่อมเป็นผู้มีสง่า มีกายจริยา เป็นการสอนให้รู้จักภาวะของตัวว่าจะเดินเหินลูกนั่งก็ควร มีท่าให้สง่า-ผ่าเผย ไม่นั่งหลังงอ หรือ ท่าท่าขอมซ่อ ขณะเดียวกันก็ต้องระวังมิให้กลายเป็นการข่ม

เพื่อนหรือแสดงความยิ่งใหญ่เกินไป ตัวอย่างทางกายจรรยา เช่น ผู้ดียอมมีกิริยาอันผึ่งผาย อดอาจ ผู้ดียอมไม่เป็นผู้สะทกสะท้าน งบเงิน หยุดๆ ยั้งๆ

ผู้ดียอมปฏิบัติกรณงานดี แบ่งเป็นกายจรรยา เป็นการสอนให้การทำงานทุกอย่างอันเป็นหน้าที่ไม่ให้บกพร่อง คั่งค้าง และทำให้เสร็จเรียบร้อยด้วยดี ดังตัวอย่างทางกายจรรยา เช่น ผู้ดียอมทำการอยู่ในระเบียบแบบแผน ผู้ดียอมไม่ถ่วงเวลาให้ผู้อื่นคอย ผู้ดียอมไม่ทำการแต่ต่อหน้า

ผู้ดียอมเป็นผู้ใจดี แบ่งเป็นกายจรรยา เป็นการสอนให้มีใจเมตตากรุณา คิดแต่ในทางที่ดี มองคนในแง่ดี และสะสมแต่ความดีต่อกันไว้ ตัวอย่างกายจรรยา เช่น เมื่อเห็นใครทำผิดพลาดอันน่าเก้อระดาก ย่อมช่วยกลบเกลื่อนหรือทำเป็นไม่เห็น เมื่อเห็นสิ่งของของใครตก หรือจะเสื่อมเสีย ย่อมต้องหยิบยื่นให้หรือบอกให้รู้ตัว

ผู้ดียอมไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว เป็นการสอนว่าเมื่ออยู่เป็นหมู่คณะ จะต้องนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก มิใช่คิดแต่ได้อย่างเดียว ตัวอย่าง กายจรรยา เช่น ผู้ดียอมไม่สอสรระเอือกสน แหยงชิงที่นั่งหรือที่คู่อันใด ผู้ดียอมไม่แสดงความไม่เพียงพอในสิ่งของที่เขาหยิบยกให้ ผู้ดียอมไม่นิ่งนอนใจให้เขาออกทรัพย์แทนส่วนตัวเสมอไป

มโนจรรยา เช่น ผู้ดียอมไม่ตั้งใจปรารภนาของรักเพื่อน ผู้ดียอมไม่มีใจมักได้ เทียวขอของเขารำไป ผู้ดียอมไม่หวังแต่จะพึงพาอาศัยคนอื่น ผู้ดียอมรู้คุณผู้อื่นที่ได้ทำแล้วแก่ตน ผู้ดียอมไม่พึงใจการหยิบยืมข้าวของทองเงินซึ่งกันและกัน เป็นต้น

ผู้ดียอมรักษาความสุจริต ซื่อตรง เป็นการสอนให้นำหลักธรรมความสุจริตมาประพฤติปฏิบัติทั้งการกระทำ คำพูด และความคิด ตัวอย่างกายจรรยา เช่น ผู้ดียอมไม่ละลابل้างเข้าห้องเรือนแขกก่อนเจ้าของบ้านเขาเชิญ ผู้ดียอมไม่ลอบแอบฟังคนพูด ผู้ดียอมไม่แทรกเข้าหมู่ผู้อื่นซึ่งเขาไม่ได้เชื้อเชิญ

มโนจรรยา เช่น ผู้ดียอมไม่เป็นคนต่อหน้าอย่างหนึ่ง ลับหลังอย่างหนึ่ง ผู้ดียอมไม่แสวงหาประโยชน์ในทางที่ผิดธรรม ผู้ดียอมเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในความเที่ยงตรง เป็นต้น

ผู้ดียอมไม่ประพฤติชั่ว นี่ก็คือการสอน มิให้ประพฤติในสิ่งที่เสียหายหรือความชั่วนั้นเอง ตัวอย่างกายจรรยา เช่น ผู้ดียอมจะไม่ข่มเหงผู้อ่อนกว่า เช่น เด็กหรือ ผู้หญิง ผู้ดียอมไม่มั่วสุมกับสิ่งอันเลวทราม เช่น กัญชา ยา ฝิ่น ผู้ดียอมไม่พึงพอใจในหญิงที่เจ้าของหวงแหน ผู้ดียอมไม่พาลเกะกะและกระทำร้ายคน

มโนจรรยา เช่น ผู้ดียอมไม่ปองร้ายผู้อื่น ผู้ดียอมไม่คิดทำลายผู้อื่นเพื่อประโยชน์ตน และผู้ดียอมเป็นผู้มีความละเอียดรอบคอบ เป็นต้น

๒.๓.๑.๒ มารยาททางวาจา วาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน ย่อมเป็นคุณสมบัติสำคัญในการพูดเพื่อยืดเหนียวใจของผู้ฟังให้เกิดความนิยมรักใคร่และเชื่อถือ และแสดงออกถึงความคิดที่สะท้อนมาจากจิตใจ ทำให้เห็นถึงคุณลักษณะผู้พูด การอบรมขัดเกลาจิตใจของบุคคลนั้น ดังผู้มีมารยาทจะต้องระมัดระวัง

ในการใช้วาจา แบ่งเป็น

การพูดแบ่งเป็นการพูดทางการหรือกึ่งทางการ อาจพูดอยู่ในบุคคล ๒ บุคคล หรือกลุ่มๆ การพูดผู้พูดอาจพูดคนเดียว โดยมีผู้ฟังกลุ่มใหญ่ฟังอยู่ ซึ่งกฎระเบียบต่างๆ ในการพูดขึ้นอยู่กับกาลเทศะเท่านั้น และต้องรวมกับมารยาทการแต่งกาย การใช้ถ้อยคำ ท่าทีประกอบการพูด น้ำเสียง ฯลฯ

การพูดเป็นเสมือนดาบสองคม พูดให้ดีหรือไม่ดีก็ได้ การพูดดีต้องอาศัยการฝึกฝนเป็นอย่างมาก เพราะไม่ใช่เป็นการสนทนากับบุคคลอื่นซึ่งเป็นเรื่องปกติ แต่การพูดนั้นมีผู้ฟังเป็นจำนวนมาก และผู้ฟังมีระดับสติปัญญาที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้พูดควรระมัดระวังในการพูดดังนี้

๑. พูดให้ชัดถ้อยชัดคำ ไม่พูดคำหยาบคาย
๒. ไม่พูดวกไปเวียนมาจนผู้ฟังไม่เข้าใจ
๓. ไม่พูดนอกเรื่องที่กำหนด
๔. ควรคำนึงถึงเวลาที่เขากำหนดให้พูด ไม่พูดเกินเวลา
๕. ไม่ควรพูดคำที่รุนแรงเกินไป และควรขอโทษในการล่วงเกินซึ่งกันและกัน
๖. ไม่สอดสวณวาจาหรือแย่งชิงพูด
๗. ควรเปิดโอกาสให้ผู้ฟังซักถามปัญหาต่างๆ ได้เท่าที่เวลาอำนวยให้
๘. ไม่พูดด้วยเสียงอันดังเหลือเกิน
๙. ไม่ใช่เสียงตวาด หรือพูดจากระโชกกระชาก
๑๐. ไม่ใช่วาจาอันหักหาญดั่งด้น
๑๑. ไม่ซอกแซกไต่ถามธุระส่วนตัวหรือการในบ้านของเขาที่ไม่ได้เกี่ยวข้องแก่ตน
๑๒. ควรระมัดระวังในการใช้ถ้อยคำ ไม่ใช่ถ้อยคำพร่ำเพรื่อ
๑๓. พูดสิ่งใดย่อมให้เป็นที่เชื่อถือได้
๑๔. ไม่กล่าวถึงสิ่งควรปิดบังท่ามกลางประชุมชน
๑๕. ไม่เยาะเย้ยถากถางผู้กระทำความผิดพลาด

นอกจากนี้ ท่านผู้หญิงผัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร^{๑๓} ได้อธิบายมารยาททางวาจา ไว้ดังนี้ว่า ประเพณีนิยมถือความลดหลั่นกันทางชาติวุฒิ คุณวุฒิ และวัยวุฒิ ซึ่งแสดงว่าเป็นชาติที่มีความรู้สึกนึกคิดประณีต แสดงออกให้เห็นทางความประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ และวาจาไพเราะหรือที่เรียกเป็นศัพท์ว่า ปิยวาจา นั้นได้แก่ถ้อยคำที่เว้นจากวจีทุจริต วาจาไพเราะเป็นคุณสมบัติสำคัญในการพูดเพื่อความสำเร็จประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน และยอมยืดยืดเหนียวใจของผู้ได้ฟังให้เกิดความนิยมนรักใคร่นับถือผู้พูด มารดาบิดาเจรจากับบุตรด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน คำนั้นยอมจับใจของบุตรธิดาทำให้เกิดความรักใคร่นับถือและกตัญญูแก่บิดามารดายิ่งขึ้น บุตรธิดารู้จักพูด มารดาบิดายอมรักเอ็นดูมากขึ้น

ชาติไทยจึงรู้จักกำหนดคำพูดขึ้นไว้ให้เหมาะสมแก่บุคคลลดหลั่นแตกต่างกันตามวุฒิของบุคคล เช่น จะพูดกับผู้สูงอายุกว่าตามที่เรียกว่ามีวัยวุฒิ หรือมีฐานะสูงกว่าตามที่เรียกว่าชาติวุฒิ กับผู้เหนือและใต้บังคับบัญชา พระราชวงศ์กับพระมหากษัตริย์และพระสงฆ์ ควรจะพูดอย่างไรท่านผู้เป็นอิสระฉลาดในการปฏิสนธิการกล่าวถ้อยคำปราศรัยโปรยปรายแก่ผู้น้อยทั่วหน้า ย่อมเป็นสง่าราศีทำตนให้เป็นที่น่าเชื่อถือของคนทั้งหลาย ถ้าเข้าใจพูด อาจยังผู้น้อยให้มีความตั้งใจทำการงานด้วยความจงรักภักดี วาจาไพเราะเป็นของหาค่ามิได้ หากเข้าใจใช้วาจาพูดในกาลเทศะอันสมควรและเหมาะสมแก่บุคคลแล้ว ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จทั้งในด้านกิจการและด้านการสมาคมผู้มีมารยาทจะต้องระมัดระวังในการใช้วาจา คือ

๑. ต้องระวังมิใช้วาจาเท็จ อันเป็นเหตุให้คนทั้งหลายคลาดความเชื่อถือและนับถือ เพราะความเท็จนั้นจะปรากฏขึ้นได้มีวันใดวันหนึ่ง ถ้ามีผู้จำได้ ก็จะไปกล่าวถึงที่บุคคลพูดเท็จอย่างสุภาพเรียบร้อยนั้น เป็นเสมือนเปลือกที่ห่อหุ้มร่างกายอยู่ภายนอก แต่ภายในไม่มีอะไรดีเลยเหมือนกับต้นกล้วยเรียบร้อยแต่ข้างนอกแต่ภายในไม่มีแก่น

๒. ไม่ใช้วาจาอุยงส่อเสียดให้ผู้อื่นแตกร้าง หรือระหองระแหงกัน ควรหลีกเลี่ยงอย่างเด็ดขาด การสนทนาที่ดี ย่อมไม่กล่าวถึงใครในแง่ร้ายให้กล่าวถึงเรื่องที่ไม่ว่าพาดพิงถึงบุคคลในทางที่จะทำให้เขาเสียหาย ควรพูดสนทนาในทางที่จะให้เกิดความรู้ เช่น เรื่องหนังสือต่างๆ ที่ตนได้อ่านมาพอสมควร ก็จะมีเรื่องคุยได้มากโดยไม่มีเรื่องร้อนใจเกิดขึ้นจากคำสนทนา

๓. ไม่กล่าววาจาหยาบคายเสียสติดูถูก หรือขัดคอผู้อื่น จะทำให้ขัดเคืองกัน และเป็นการน่าละอายสำหรับผู้แสดงวาจาเช่นนั้นออกมาเพราะจะทำให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังรู้ไปถึงว่า ผู้พูดมีการอบรมมาอย่างไร

^{๑๓} ท่านผู้หญิงผัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร, วัฒนธรรมและประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : กองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี), หน้า ๒๘-๓๗.

๔. ต้องพยายามใช้คำพูดที่เหมาะสมที่ควร และถูกหูผู้ที่เราพูดด้วย การพูดวาจาไพเราะ ย่อมเป็นที่นิยมชมชอบแก่ผู้ได้ยินได้ฟังมาก และยังประโยชน์ให้แก่ตนเองให้เป็นที่นับถือของคนทั้งหลายถ้าเข้าใจพูด อาจยังผู้น้อยให้แก้ไขทำการด้วยความจงรักภักดี

๕. ย่อมไม่พูดเสียงดังจนเกินไป หรือพูดพลางหัวเราะพลางในกลุ่มคนที่ตนร่วมสนทนา ด้วยจะทำให้ผู้พูดเสียบุคลิกลักษณะของสุภาพชน

๖. คู่สนทนาที่ตนนั้นมิใช่จะเป็นผู้พูดอย่างเดียวหรือฟังอย่างเดียว จะต้องปฏิบัติให้พอดีคือ รู้จักพูดให้ผู้ฟังพอใจ และเป็นนักฟังที่สนใจ

๗. สุภาพสตรีย่อมมีความสำรวมกายอยู่เป็นนิจ ไม่ส่งเสียงอื้ออึง ไม่ทำสนทหรือหยอกล้อ กับบุรุษในที่ลับและที่เปิดเผย ไม่พูดจาหยาบค้าย ไม่หัวเราะส่งเสียงดัง พูดดังเกินงาม จนเป็นจุดเด่น ให้คนอื่นหันมาจ้องมอง

คนไทยเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้สูงสุดตลอดเวลามาช้านานแล้ว ในฐานะทรงเป็นพระประมุขของชาติ ควรพูดจาเพ็ดทูล หรือปฏิบัติสิ่งใดต่อพระมหากษัตริย์ จึงมีคำพิเศษ เรียกว่า “ราชาศัพท์” ซึ่งต้องเรียนรู้ให้เข้าใจ เพื่อใช้ให้ถูกต้องจึงต้องมีการฝึกอบรมให้ถูกกับถ้อยคำ ระเบียบประเพณี ที่พึงปฏิบัติต่อพระองค์ท่าน และพระราชวงศ์^{๓๔}

หนังสือ “สมบัติของผู้ดี” เป็นตำราที่เขียนขึ้นเพื่อสอนหรือบอกให้ทราบว่า คนที่จะได้ชื่อว่า “ผู้ดี” นั้น ต้องปฏิบัติตัว หรือมีมารยาทในสังคมเช่นไร ซึ่งตรงนี้เองที่ได้กลายเป็นที่มาของคำเปรียบเปรยว่าคนที่ไม่มีมารยาท หรือทำอะไรลงไปโดยไม่เกรงใจคนอื่นว่า “ไม่มีสมบัติผู้ดี” ดังนั้น คนรับจึงไม่ค่อยพอใจนัก หากจะมีใครยกสมบัติที่ว่ามีให้ เพราะเท่ากับเป็นการด่า-กระหน่ำตนเอง ในส่วนที่กล่าวถึง “วจีจริยา” โดยสรุปเป็นสาระสำคัญ ดังนี้

เป็นการสอนให้รู้จักพูดจาให้เรียบร้อย เช่น ผู้ดีย่อมไม่สอดสวนวาทหรือแย่งชิงพูด ผู้ดีย่อมไม่ใช้ถ้อยคำหยาบ-ค้าย

วจีจริยา เป็นการสอนไม่ให้พูด คำลามกหรือสิ่งอันลามกในที่ชุมชน ได้แก่ ผู้ดีย่อมไม่กล่าวถึงสิ่งโสโครก พึงรังเกียจ ในท่ามกลางประชุมชน ผู้ดีย่อมไม่กล่าวถึงสิ่งควรปิดบังท่ามกลางประชุมชน

วจีจริยา เป็นการกล่าวถึงการใช้ถ้อยคำ เช่น ผู้ดีย่อมไม่พูดจาล้อ-เลียน หลอกลวงผู้ใหญ่ ผู้ดีย่อมไม่กล่าว วาจาอันติเตียนสิ่งเคารพหรือที่เคารพของ ผู้อื่นแก่ตัวเขา เมื่อตนทำพลาดพลั้งสิ่งใด

^{๓๔} ท่านผู้หญิงผัว อนุรักษ์ราชมนเฑียร, วัฒนธรรมและประเพณีไทย, หน้า ๓๗.

แก่บุคคลใด ควรจะออกวาจาขอโทษเสมอ เมื่อผู้ใดได้แสดงคุณต่อตนอย่างไร ควรออกวาจาขอบคุณเขาเสมอ

วชิรริยา ได้แก่ ผู้ดียอมไม่ติเตียนสิ่งของที่เขาดัง-แต่งไว้ในบ้านที่ตนไปสู่ ผู้ดียอมไม่พูดจาให้เพื่อนเก้อกระดาก ผู้ดี ย่อมไม่เอาเรื่องที่เขาฟังซ่อนเร้นไว้มากล่าวให้อับอายหรือเจ็บใจ

วชิรริยา ได้แก่ ผู้ดียอมพูดจาจะฉานขัดถ้อยความ ไม่อุบอิบ อ้อมแอ้ม

วชิรริยา ได้แก่ ผู้ดีพูดสิ่งใดยอมให้เป็นที่เชื่อถือได้ ผู้ดียอมไม่รับวาจาจากล่องๆ โดยมีได้เห็นว่า การจะเป็นไปได้หรือไม่

วชิรริยา ได้แก่ ผู้ดียอมไม่เยาะเย้ยถากถางผู้กระทำความผิดพลาด ผู้ดียอมไม่ใช้วาจาอันขมขื่น

วชิรริยา เช่น ผู้ดียอมไม่ขอแยก ผู้หนึ่งมาจากผู้ใดเพื่อจะพาไปพูดจาความลับกัน ผู้ดียอมไม่สนทนาแต่เรื่องตนฝ่ายเดียว จนคนอื่นไม่มีช่องจะสนทนาเรื่องอื่นได้

วชิรริยา เช่น ผู้ดียอมไม่ชอกแซกโต้ถามธุระส่วนตัวหรือการในบ้านของเขา ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องแก่ตน ผู้ดียอมไม่เที่ยวถามถึงผลประโยชน์ที่เขาหาได้เมื่อตนไม่ได้มี หน้าที่เกี่ยวข้อง ผู้ดียอมไม่เก็บเอาความลับของผู้หนึ่งมาเที่ยวพูดแก่ผู้อื่น ผู้ดียอมไม่ใช้คำสบถติดปาก

วชิรริยา เช่น ผู้ดียอมไม่เป็นพาลพอใจทะเลาะวิวาท ผู้ดียอมไม่พอใจพูดส่อ-เสียด ยุยง ผู้ดียอมไม่แข่งชักให้ร้ายผู้ใด

การพูดดี พูดเป็นจะเป็นทั้งอาวุธหรืออารมณ์ประดับตัว และจะเป็นเครื่องส่งเสริมความก้าวหน้าความสำเร็จ ทั้งในทางสังคมและการงานอย่างแน่นอน เพราะการพูดดีจะประหยัดเวลา ทำให้มีความเข้าใจดีต่อกัน ช่วยให้อยู่ในสังคมโดยได้รับมิตรไมตรีจิต ดังบทประพันธ์ของหลวงวิจิตรวาทการ ที่ว่า

“วาทการณ์นั้นเป็นเช่นของสูง	เป็นเครื่องจูงใจคนดั่งมนต์ขลัง
เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ทรงพลัง	อีกเป็นทั้งศาสตราแลอารมณ์
เราจะใช้วิชาล้ำค่านี้	เพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีเป็นนุสรณ์
เพื่อเกิดธรรมาพัฒนาประชากร	เพื่อบ้านเกิดเมืองนอนแผ่นดินไทย”

สุนทรภู่ กวีเอกของไทยได้กล่าวถึงความสำคัญของการพูดไว้มาก ดังความตอนหนึ่งจาก “นิราศภูเขาทอง” อีกตอนหนึ่งว่า.....

“เป็นมนุษย์สุดนิยมเพียงลมปาก	จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
แม้พูดดีมีคนเขาเมตตา	จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม

“อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก แต่ลุ่มปากหวานหูไม่รู้หาย

แม่นเจ็บอื่นหมิ่นแสนจะแคลนคลาย เจ็บจนตายนั้นเพราะเหน็บให้เจ็บใจ”

พระยาศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) เพลงยาวถวายโอวาท

“ถึงบางพุดพุดดีเป็นศรีศีกดิ์

มีคนรักกรสอ้อยอ่อยจิต

แม่นพุดชั่วตัวตายทลายมิตร

จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพุดจา”

พระยาศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) นิราศภูเขาทอง^{๑๕}

จากคำกลอนที่กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการพูดในชีวิตประจำวันว่ามีความสำคัญที่จะทำให้คนรักหรือเกลียดก็ได้ จะก่อให้เกิดมิตรหรือศัตรูก็ได้ การพูดจึงเป็นศิลปะที่สำคัญที่ทุกศาสนาสอนให้คนระมัดระวัง เช่นในศีลข้อที่ ๔ (มุสาวาทา เวรมณี) ของพระพุทธศาสนา สอนให้ละเว้นจากการพูดที่เป็นคำโกหก เสียดสี เหน็บแนมแกล้งประชดประชัน เพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ ตลกคณอง หยาบคาย หรือทะเลาะวิวาทต่างๆ

หลักการพูดที่ครองใจคน ควรประกอบด้วยคำพูดที่เป็นความจริง ไม่เสแสร้งแกล้งทำ หรือแสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเอง ไม่แกล้งใส่ร้ายป้ายสีคนอื่น มีความจริงใจ ใช้น้ำเสียงที่อ่อนโยนไม่กระโชกโฮกฮาก หรือประชดประชัน เมื่ออยู่ในคนกลุ่มใหญ่ไม่ควรใช้ภาษาถิ่นที่สื่อสารกันเข้าใจเฉพาะในกลุ่ม ควรใช้ภาษากลางที่ผู้ฟังส่วนใหญ่ฟังรู้เรื่อง

ดังนั้นในเรื่องมารยาทการใช้วาจาที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้จากมโนทัศน์เรื่องความงามหรือศิลปะในการพูด หนังสือสมบัติของผู้ดี ที่กล่าวสรุปไว้ว่า “ผู้ดีย่อมไม่สอดสวนวาทา หรือ แย่งชิงพูดไม่พูดด้วยเสียงอันดังเหลือเกินไม่ใช้เสียงตวาด หรือพูดจากระโชกกระชาก ไม่ใช้วาจาอันหักหาญ ดึงดัน ไม่ใช้ถ้อยคำอันหยาบคาย รวมไปถึงการไม่ทำอุจาดลามกทางวาจา ด้วยการไม่กล่าวถึงสิ่งโสโครกพึงรังเกียจในที่ประชุมชน ไม่กล่าวถึงสิ่งควรปิดบังในที่ประชุมชน ผู้ดีย่อมเป็นผู้ใจดี ย่อมไม่เยาะเย้ยถากถางผู้กระทำความผิดพลาด ไม่ใช้วาจาอันข่มขู่”

๒.๓.๑.๓ มารยาททางใจ การกระทำต่างๆ ที่แสดงออกทั้งทางกาย วาจา ล้วนสะท้อนออกมาจากจิตใจทั้งสิ้น ถ้าจิตใจดี ความคิดดี ก็แสดงออกให้เห็นทางกิริยา วาจาที่ดี ถูกต้องงดงาม เหมาะสมกับกาลเทศะ จนเป็นที่นิยมเลื่อมใสเคารพนับถือแก่ผู้ที่คบค้าสมาคมด้วย

^{๑๕} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, วาทกรรม ฉบับคู่มือนักพูด, (พิษณุโลก : โฟกัสการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๒๖.

พัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร^{๑๖} กล่าวว่าผู้ที่มีมารยาททางใจ คือผู้ที่ได้มีการปรับปรุงจิตใจให้ฝึกฝนในศีลธรรมและยอมทราบบว่าอะไรถูกอะไรผิด อะไรควรประพฤติและอะไรไม่ควรประพฤติ ดังนั้น ศีลธรรมจึงเป็นเครื่องมือปรับปรุงพฤติกรรมให้ผู้ที่ได้ปฏิบัติแสดงออกมาในทางที่ดี ถูกต้องและเหมาะสมกับกาลเทศะ กับบุคคลและในที่สาธารณะต่างๆ และยังช่วยประคับประคองใจคนให้เที่ยงตรงต่อจุดหมายคือความดีงามตามสมควรแก่เหตุ และสามารถพิสูจน์ให้รู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเอง ดังนั้นการมีมารยาททางใจ จำเป็นต้องฝึกฝนจิตให้มีความสันโดษ คือยินดี พึงพอใจแต่ในลาภผลซึ่งเกิดจากผลงานที่ตนแสวงหามาได้โดยชอบธรรม กำหนดจิตให้มีสติ จำการที่ทำ คำที่พูดแล้วไว้ได้ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่มีความประมาทอันจะทำให้เกิดความผิดพลาดเสียหาย ไม่ปล่อยปละละเลยทิ้งโอกาสที่จะกระทำความดีงาม

นอกจากนี้ ท่านผู้หญิงพัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร^{๑๗} ได้อธิบายมารยาททางใจ ไว้ดังนี้ว่า ผู้ที่มีมารยาททางใจ คือผู้ที่ได้มีการปรับปรุงจิตใจให้ฝึกฝนในศีลธรรม คือเราทุกคนยอมทราบบว่าอะไรถูกอะไรผิดด้วยกันทั้งนั้น ย่อมฝึกในคุณงามความดีด้วยเช่นกัน เมื่อเราไม่ชอบอะไรคนอื่นก็คงไม่ชอบเหมือนกัน จึงควรวางตนเป็นคนช่างใช้ความคิดเสมอ ศีลธรรมรวมกันเป็นเครื่องมือปรับปรุงความประพฤติทางกายและวาจา ทั้งเป็นเครื่องประคับประคองใจคนให้เที่ยงตรงต่อจุดหมาย คือความดีงามตามสมควรแก่เหตุ กับสามารถพิสูจน์ให้รู้แจ้งเห็นจริงด้วยใจตนเอง ตั้งจิตมั่นอยู่ในความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา พร้อมที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุขคอยบำบัตทุกข์ของผู้อื่น เพื่อประกอบอาชีพในทางที่ชอบ และมีสติปัญญารอบคอบสุขุม รู้จักสิ่งใดควรประพฤติหรือไม่ควรประพฤติจิตใจยอมแสดงออกให้ผู้อื่นเห็นโดยทางกิริยา วาจาสุภาพต่อคนทั่วไป จนเป็นที่นิยมเลื่อมใสเคารพนับถือแก่ผู้ที่ได้คบหาสมาคม ยิ่งกว่าผู้ทรงไว้ซึ่งรูปสมบัติหรืออุดมด้วยทรัพย์สมบัติแต่จิตใจทราม ฉะนั้นบุคคลจึงพึงระวังสำรวมความคิดจิตใจที่มักจะแสดงออกมาให้เห็นทางกิริยาและวาจาให้ถูกต้องและงดงาม เหมาะกับกาลเทศะและแก่บุคคล ในเวลาอยู่ในสมาคมหรือในที่สาธารณะ ดังต่อไปนี้

บุคคลใดจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีมารยาททางใจหรือไม่มีมารยาททางใจ ขึ้นอยู่กับมโนกรรมของบุคคลนั่นเอง

มโนกรรม คือการกระทำด้วยใจ มีความคิด ความรู้สึก ความต้องการต่างๆ ทั้งด้านดีและด้านร้ายเช่น ใจมีความเมตตา ปรารถนาให้ผู้อื่นอยู่เป็นสุข ใจมีความกรุณาสงสารผู้ได้รับความทุกข์ยาก ปรารถนาให้เขาพ้นจากความทุกข์ เหล่านี้เป็นตัวอย่างมโนกรรมในด้านดี ถ้าเป็นมโนกรรมในด้าน

^{๑๖} พัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร, *วัฒนธรรมและประเพณีไทย*, หน้า ๕๐-๑๒.

^{๑๗} ท่านผู้หญิงพัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร, *วัฒนธรรมและประเพณีไทย*, (กรุงเทพมหานคร : กองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี), หน้า ๓๘-๔๓.

ชั่วร้าย ก็ได้แก่ความคิดที่เป็นอกุศล มักโกรธ มักอิจฉาพยาบาท เห็นผู้อื่นได้ดีก็เดือดร้อนใจตนเอง ต้องการให้ผู้ได้ดีขึ้นนั้นถึงความวิบัติล่มจมไปเสีย ดังนั้นเป็นต้นมโนกรรมนี้เอง คือตัวการที่สั่งกายให้แสดงออกมาเป็นกิริยาท่าทางต่างๆ นับตั้งแต่แวตาสีหน้า ท่าทาง และถ้อยคำ น้ำเสียง มโนกรรมสั่งการในทางที่ดี กาย วาจา ก็แสดงออกมาในทางดี กิริยาเรียบร้อย วาจาไพเราะ ถ้ามโนกรรมสั่งการในทางร้าย กิริยา วาจา จะเปลี่ยนไปในทางตรงข้าม อาจถึงแก่ใช้วาจาก้าวร้าวหยาบคายต่อกัน ใช้กำลังกาย กำลังอาวุธ เข้าต่อสู้ประหัตประหารถึงล้มตายไป เป็นต้น

รวมความว่า ทุกลักษณะอาการที่กายแสดงออกมาให้ประจักษ์ได้ด้วยตา ทางดีก็ตาม ทางชั่วก็ตาม และไม่ดีไม่ชั่วก็ตาม ล้วนมีต้นเหตุมาจากมโนกรรมก่อนทั้งสิ้น สมกับคำที่เปรียบกันไว้ว่า “ใจเหมือนนาย กายเหมือนบ่าว”

มโนกรรม มีความสำคัญสุดยอดดังกล่าวแล้ว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่มโนหรือใจจะต้องได้รับการศึกษา ฝึกฝนอบรม ให้มีศีลธรรม ผู้มีมารยาททางใจ ก็คือผู้ที่มีน้ำใจอันประกอบด้วยศีลธรรม และเป็นผู้ที่ประพฤติการอันเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมนั่นเอง

ผู้มีมารยาททางใจนี้ นอกจากมีพื้นฐานภูมิเดิมติดมาแต่ดั้งเดิมบ้างแล้ว ยังต้องได้รับการอบรม ขัดเกลาให้รู้ผิดชอบชั่วดี บาปบุญคุณโทษ จากบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ ท่านผู้รู้ทั้งหลายอีกมาก และทั้งจากการศึกษาที่พบเห็นด้วยตนเอง จากบุคคลและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมของชาติ และจากคำสอนทางศาสนาที่ตนเคารพนับถืออยู่ เป็นต้นผู้มีศีลธรรม หรือมีมนุษยธรรมที่เรียกได้ว่าเป็นอารยชน มีธรรมคือคุณสมบัติดังนี้ คือ

มีสุจริต คือนอกจากกายและวาจาสุจริตแล้ว ต้องมีความสุจริตทางใจ คือคิดสิ่งที่ตั้งตาม ถูกต้องเรียกว่าประพฤติชอบด้วยใจ เช่นไม่โลภ เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ ไม่คิดร้ายเบียดเบียน ตั้งความปรารถนาดี มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน มีความเห็นอันถูกต้องผู้มีมารยาททางใจ นอกจากต้องเป็นผู้มีศีลธรรมดังกล่าวแล้ว ยังต้องประพฤติตนอันเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และส่วนรวมด้วย^{๑๘}

หลักธรรมเป็นแนวปฏิบัติดังนี้ คือ มีพรหมวิหาร คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม ๔ อย่าง ดังนี้

๑) เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี มีเมตtri ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

^{๑๘} ท่านผู้หญิงผัว อนุรักษ์ราชมนเฑียร, วัฒนธรรมและประเพณีไทย, หน้า ๓๙.

๒) กรุณา ความสงสาร ความอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อย บำบัดความทุกข์จากความเดือดร้อนของผู้อื่น

๓) มุทิตา ความเบิกบานยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข ก็มีจิตใจแช่มชื่นเบิกบาน

๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง มีจิตใจราบเรียบ ไม่เอนเอียงด้วยรักหรือชังเมื่อมี คุณธรรมภายในเป็นพื้นฐานจิตใจเช่นนี้แล้ว ย่อมทำให้การแสดงออกภายนอกเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ หนักแน่นและจริงจัง

นอกจากนั้นแล้ว ต้องฝึกฝนจิตให้มีความสันโดษ คือ ยินดี พึงพอใจแต่ในลาภผลซึ่งเกิด จากผลงานที่ตนแสวงหามาได้โดยชอบธรรม กำหนดจิตให้มีสติ จำการที่ทำ คำที่พูดแล้วไว้ได้ รู้จัก ยับยั้งชั่งใจ ไม่ประมาท อันจะทำให้เกิดผิดพลาดเสียหาย ไม่ปล่อยปละละเลยทิ้งโอกาสที่จะกระทำ ความดีงามเมื่อจิตได้รับการศึกษาขัดเกลาอยู่เสมอ ก็ยังมีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้จักวินิจฉัยและทำการต่างๆ ด้วย ความคิดและพินิจพิจารณา^{๑๙}

ฉะนั้น บุคคลพึงระวังสำรวจความคิดจิตใจที่มักจะแสดงออกมาให้เห็นทางกิริยาและวาจา ให้ถูกต้องและงดงาม เหมาะสมกับกาลเทศะ และแก่บุคคลเวลาอยู่ในสมาคม หรืออยู่ในที่สาธารณะ ดังต่อไปนี้

๑. ในงานมงคลต่างๆ ควรแสดงสีหน้าเบิกบานสดชื่นแจ่มใสอยู่เสมอ

๒. ในเวลาเยี่ยมคนป่วย ควรระมัดระวังกิริยาอาการให้เรียบร้อย ใช้คำพูดที่อ่อนโยนเพื่อ ปลอบใจผู้ป่วย ไม่พูดอะไรที่จะกระทบกระเทือนใจผู้ป่วย ควรหาเรื่องสนุกรสนามาเล่าสู่กันฟัง การ เยี่ยมคนเจ็บป่วย ควรปฏิบัติตนดังนี้

(๑) ถ้าไปโรงพยาบาลพึงปฏิบัติตามกฎของโรงพยาบาลโดยเคร่งครัด (๒) ถ้าเป็นโรค ปัจจุบันหรือผ่าตัดใหญ่ จะส่งนามบัตรหรือดอกไม้ก็พอ แต่ถ้าคนไข้อยากพบไม่ควรอยู่นาน เกิน ๕-๑๐ นาที

(๓) ขวนคุยแต่เรื่องที่จะก่อความสดชื่นให้แก่คนไข้ อย่าคุยเรื่องเศร้าสลดใจ จะทำให้ คนไข้รู้สึกฟุ้งซ่านใจ

(๔) เมื่ออยู่ในห้องคนไข้ อย่าลุกเดินไปมา คนไข้จะต้องเสียวและเหงื่อหน้า หรือพลิก ตัวมาหาท่านจะทำให้เหน็ดเหนื่อยโดยใช้เหตุ

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙-๔๐.

(๕) อย่าหักคนไข้มั้จะทำให้ใจเสีย เช่น ผอมไป บวมไป หน้าซีด เป็นต้น

(๖) ทุกครั้งที่เข้าเยี่ยม ควรแจ้งให้แพทย์ หรือพยาบาลทราบเสียก่อน เพื่อสะดวกแก่คนไข้ อย่าถือวิสาสะเข้าไปตามใจชอบ

๓. ในงานเผาศพ ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ควรแสดงกิริยาสงบ และสงวนความรื่นริงไว้ให้มากกว่าเวลาอื่น เช่น เผาศพแล้ว ไม่ควรยืนจับกลุ่มสนทนารำเร่กัน ทักทายกันพอสมควรแล้วกลับ ถ้าจะอยู่เฝ้าจริง ควรหาที่สมควรนั่งด้วยความสำรวมระวัง แต่การไปช่วยงานศพของเราในปัจจุบัน มักจะเห็นกันว่าเป็นการสมาคมอย่างทั่วๆ ไป แคมมักจะอยู่นานโดยถือว่าเป็นกันเองเมื่อเป็นเช่นนี้ก็เกิดจับกลุ่มสนทนาอกรสชาติสนุกสนานขึ้นมา ซึ่งเป็นการผิดมารยาทอย่างยิ่งสุภาพชนควรรู้ว่าตนกำลังอยู่ในสังคมใดสถานที่ใด จึงควรพยายามยังใจตนเองให้อยู่ในความพอดีเสมอเมื่อไปงานศพตามบ้านหรือตามวัด ก็ควรแสดงความเคารพต่อผู้ตายพุทธศาสนิกชนพึงระวังไว้เสมอว่าเราเป็นพุทธศาสนิกชนสมควรปฏิบัติอย่างไรในสถานที่เช่นใด ให้พยายามตั้งสติไว้ให้มั่นและนึกว่าบัดนี้ตัวเราอยู่ที่ไหนและกำลังอยู่กับใคร ให้นึกอยู่เสมอมิได้ขาดแม้จะมีเรื่องตลกขบขันหรือเห็นกิริยาทำทางอันน่าขบขันของผู้มาในงาน ก็ไม่บังควรแสดงมารยาทอันไม่สุภาพ เช่น หัวเราะออกมาให้ผู้อื่นเห็น

(๑) เมื่อไปในงานสวดอภิธรรมศพ ผู้มีมารยาทจะทำความเคารพศพ ย่อมรู้จักแสดงการเคารพให้เหมาะสมตามฐานะ คือ ถ้าเป็นศพผู้มีอาวุโส-มีฐานะ ควรหมอบกราบก็หมอบกราบอย่างบุคคลธรรมดา ถ้าเป็นศพที่มีอายุน้อยกว่าหรือผู้น้อยกว่า ก็เพียงยืนหรือนั่งหันหน้าไปทางศพด้วยกิริยาที่สงบเป็นการอธิษฐานจิตตามพระธรรมคำสั่งสอนในพุทธศาสนา ในเมื่อได้เห็นศพทุกครั้งให้สำรวมจิต แผ่กุศลให้แล่นอมใจนึกดังนี้^{๒๐}

อยมปิ โข กาโย แปลว่า กายแม่นี้แล

เอว ธมโม แปลว่า มีอย่างนี้เป็นธรรมดา

เอว ภาวี แปลว่า จะต้องเป็นอย่างนี้

เอว อนตฺตโต แปลว่า จะล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้

(๒) เวลาเดินขึ้นเมรุเผาศพ ต้องเตรียมรูปเทียนอย่างละดอกห่อให้เรียบร้อยใส่มาในกระเป๋ากลับบ้าน หรือในงานรดน้ำศพก็ดี ควรมีน้ำอบไทยใส่ขวดเล็กๆ ไปจากบ้าน ไม่ใช่ไปใช้รูปเทียนหรือน้ำอบของเจ้าภาพซึ่งเขาเตรียมไว้เพื่อขาดเหลือสำหรับแขกบางคนที่เป็นจริง ๆ ไม่มีเวลาจะหาหรือเตรียมมาไม่ทันควรเดินในท่าสำรวมเรียงลำดับเป็นแถว ต้องรู้จักรอกอย ไม่เปียดหรือแย่งขึ้นหน้า

^{๒๐} ท่านผู้หญิงผัว อนุรักษ์ราชมนเฑียร, วัฒนธรรมและประเพณีไทย, หน้า ๔๑.

ไม่พูดคุยเสียงดังจนเป็นที่รำคาญแก่ผู้อยู่ใกล้เคียง เวลาขึ้นไปวางเครื่องขมาศหรือใส่ไฟ ควรเรียงเข้าไปเป็นระเบียบทีละคน ไม่แย่งหรือรุมกันเข้าไป

๔. ผู้มีมารยาททางใจ ย่อมส่งของคืนผู้อื่นที่ได้ส่งเคราะห์ให้หยาบยืม

๕. ผู้มีมารยาททางใจ ย่อมเป็นคนตรงต่อเวลาจนเป็นนิสัย

๖. ผู้มีมารยาททางใจ ก่อนจะเข้าห้องผู้อื่นจำเป็นจะต้องเคาะประตูก่อนเสมอ เพราะต้องรู้จักเกรงใจเจ้าของห้อง

๗. ผู้มีมารยาททางใจย่อมกล่าว “ขอบใจ” แก่ผู้ที่ส่งเคราะห์ช่วยเหลือหรือให้เป็นสิ่งของแก่เราทุกครั้งไม่ว่าจะเป็นสิ่งเล็กสิ่งใหญ่

๘. ผู้มีมารยาททางใจ ย่อมกล่าว “ขอโทษ” หรือ “เสียใจ” ในเมื่อเราทำอะไรพลั้งเผลอ และฝึกพูดสองคำนี้จนติดปาก

๙. ผู้มีมารยาททางใจ ควรมีจิตเมตตาต่อแม่แก่มิตร ไม่ทำตนเหนียวแน่นจนเกินไป แต่ต้องระวังเลือกสิ่งของให้ปันให้พอเหมาะ แม้จะเป็นของเล็กน้อยไม่มีค่า ก็ถือว่าเป็นเครื่องหมายบอกความไมตรีต่อกัน

๑๐. ผู้มีมารยาททางใจ ย่อมรู้จักละอายใจและมีความเหนียวรั้งใจตนเอง ในเรื่องการกระทำบาปต่างๆ เฉพาะเป็นสตรีย่อมมีความเหนียวรั้งใจตนเองแลมีความละอาย ไม่ประพฤติกิริยารู้อยู่แก่ใจว่าไม่เหมาะสมที่สุภาพสตรีจะประพฤติ ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านจนผลอแสดงออกมาทางกายวาจาให้คนรู้ไปถึงความคิดจิตใจอันไม่งามของเรา

๑๑. ผู้มีมารยาทดี ย่อมรู้จักเกรงใจผู้อื่น ไม่ล่วงเกินผู้ใด แม้นในสิ่งเล็กน้อย เช่น ไม่เข้าไปในขณะที่มีผู้อื่นอยู่ อาทิ เข้าไปล้างมือในอ่างน้ำตามสถานที่ต่างๆ มีโรงมหรสพ หรือในภัตตาคาร เป็นต้น ควรเกรงใจผู้มาคอยก่อน หรือผู้ที่กำลังใช้อยู่ ควรรอนจนเขาเสร็จเรียบร้อย แล้วจึงจะเข้าไปทำธุระของเรา แม้ตามบ้านที่ได้รับเชิญไปก็ต้องระมัดระวังเช่นกัน ต้องพยายามใช้ของให้เรียบร้อย และรักษาให้มิสภาพดังเดิม ไม่ปล่อยให้สกปรกเหมือนไม่ใช่บ้านเรา ต้องรดน้ำหรือชกน้ำโถส้วม เมื่อใช้แล้วที่อ่างล้างมือก็เช่นเดียวกัน อย่าปล่อยให้น้ำไหลหยดเลอะเทอะ ตลอดจนแขวนผ้าเช็ดมือให้เรียบร้อยอย่าทิ้งเศษกระดาษ หรือผงลงบนพื้นหรือในโถส้วมควรทิ้งลงในที่ๆ ที่เขาจัดไว้ให้โดยเฉพาะ เช่น เชื้อบุหรี่ในที่เชื้อบุหรี่ ถังผงมีไว้ใส่ผง เศษกระดาษเช็ดมือ ฯลฯ หรือบางแห่งอาจมีถัง หรือกระป๋องพิเศษสำหรับใส่ผ้าอนามัยก็ควรทิ้งลงในถังที่

๑๒. ผู้มีมารยาททางใจ ไม่ควรทิ้งเศษของใช้ เช่น ซองบุหรี่ กระดาษเช็ดมือ หรือสิ่งใดๆ ลงบนถนนที่สาธารณะ บนยานพาหนะ เช่น รถไฟ เรือยนต์ บนพื้นศาลาที่พัก เป็นต้น

๑๓. ผู้มีมารยาททางใจ ควรเข้าใจในคุณประโยชน์ของการทำบุญทำทาน

(๑) ทำบุญถวายเครื่องบริโศก อุบิโศก แต่พระสงฆ์ทั้งหลายที่ไม่มีอาชีพทำมาหากินเหมือนผู้อื่น

(๒) ให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดาผู้ยากจน

(๓) ช่วยเหลือผู้ป่วยไข้ที่ขาดแคลน

(๔) ทำบุญทำทานแก่ผู้ยากจน ด้วยเครื่องปัจจัยสี่ ถ้าได้มีการทำบุญทำทานอยู่เสมอๆ จะทำให้จิตใจของผู้นั้นแจ่มใสเบิกบานอยู่เสมอๆ ทั้งมีร่างกายแลสติปัญญาแข็งแรงด้วย

(๕) สงเคราะห์คนใกล้เคียงทั้งของตนเองและของสามี หรือญาติฝ่ายบิดาแลมารดาแลบุตรด้วย

(๖) ช่วยเหลือผู้ขาดแคลนที่มีอายุสูง

(๗) ช่วยการศึกษาแก่ผู้ขาดแคลน

(๘) ช่วยเหลือสมาคม ที่บำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติ

(๙) ช่วยเหลือครอบครัวที่เคยมีคุณแก่เรามา^{๒๑}

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่ามารยาทไทยนั้นครอบคลุมทั้งกิจกรรมารยาททางกาย วาจา และทางจิตใจที่สุภาพเรียบร้อย ที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคมโดยมีระเบียบแบบแผน อันเหมาะสมตามกาลเทศะ ขอบข่ายมารยาทไทย ครอบคลุมถึงกิริยา วาจาต่างๆ เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การรับของส่งของ การทำความเคารพ การแสดงกิริยาอาการ การรับประทานอาหาร การให้ และรับบริการ การทักทาย การสนทนา การใช้คำพูด การฟัง การใช้เครื่องมือสื่อสาร รวมทั้งการประพฤติปฏิบัติในพิธีการต่างๆ

ลำดับความสำคัญมารยาทไทย มารยาทไทย เป็นเอกลักษณ์สำคัญของคนไทย ควรกำหนดขึ้นไว้เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

๑. การแสดงความเคารพ

๒. การยืน

๓. การเดิน

๔. การนั่ง

^{๒๑} ท่านผู้หญิงผัว อนุรักษ์ราชมนเทียร, วัฒนธรรมและประเพณีไทย, หน้า ๔๑-๔๓.

๕. การนอน
๖. การรับของและส่งของ
๗. การแสดงกิริยาอาการ
๘. การรับประทานอาหาร
๙. การให้และรับบริการ
๑๐. การทักทาย
๑๑. การสนทนา
๑๒. การใช้คำพูด
๑๓. การฟัง
๑๔. การใช้เครื่องมือสื่อสาร
๑๕. การประพฤติปฏิบัติในพิธีการต่างๆ^{๒๒}

๒.๔ มารยาททางสังคมในทรรสนะสังคมไทย

ก่อนที่จะกล่าวถึง “มารยาททางสังคม” คำว่า “มารยาท” หรือ “มรรยาท” (etiquette or good manners) หมายถึง กิริยาอาการที่ถือว่าสุภาพเรียบร้อย ถูกกาลเทศะ หรือก็คือการแสดงออกที่มีแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติโดยได้รับการอบรมให้ตรงตามความนิยมแห่งสังคม มารยาท ไม่ได้ติดตัวมาแต่เกิด แต่ได้มาจากสิ่งแวดล้อม มีการศึกษา อบรมเป็นสำคัญ ดุริยา ฟังวาจาของคนแล้ว พอคาดได้ว่าผู้นั้นได้รับการศึกษาอบรมมาอย่างไร พื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมารยาท คือ ความสุภาพและสำรวม คนสุภาพจะเป็นคนที่มีจิตใจสูงเชื่อมั่นในตัวเอง เพราะคนที่มีอะไรในตัวเองแล้วจึงจะสุภาพอ่อนน้อมได้ ความสุภาพอ่อนน้อมมิได้เกิดจากความเกรงกลัว แต่ถือว่าเป็นความกล้า ส่วนความสำรวม คือ การเป็นคนมีสติ ไม่พูดไม่ทำอะไรที่เกินควร รู้จักการปฏิบัติที่พอเหมาะพองาม คิดดีแล้วจึงทำ คาดแล้วว่า การกระทำจะเป็นผลดีแก่ทุกฝ่าย มิใช่เฉพาะตัวคนเดียว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า มารยาทเป็นคุณลักษณะประจำตัวของบุคคล ได้แก่ การสัมาคารวะ ความสุภาพ อ่อนน้อม ความมีวินัยและพฤติกรรมต่างๆ ที่ปรากฏแก่สายตาของผู้อื่น จึงกล่าวได้ว่ามารยาทเป็นคุณลักษณะ

^{๒๒} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, มารยาท, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://lailouis55.blogspot.com/> [๑๙ มกราคม ๒๕๖๐]

ประจำตัวของบุคคลที่แสดงออกทั้งในด้านกิริยา วาจา ซึ่งมีแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ ที่ถือว่าสุภาพเรียบร้อย อ่อนน้อม มีความสรวม ถูกกาลเทศะ และปฏิบัติสิ่งที่พอเหมาะพองาม^{๒๓}

มารยาทจึงเป็นสิ่งที่เราเคยชินกับการได้ยินมาตั้งแต่เด็กทั้งจากในบ้านที่คุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยาย บิดา มารดา และญาติผู้ใหญ่ที่เคารพรักพร่ำสอน ตลอดจนคุณครูและอาจารย์ในโรงเรียนตั้งแต่อนุบาลจนถึงสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ปลูกฝังเรา เพื่อให้เรามีมารยาททางสังคม รู้จักอะไรควรและไม่ควรกระทำ สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้ มารยาททางสังคมจึงเป็นกรอบหรือระเบียบแบบแผนที่ควรประพฤติหรือควรละเว้นในส่วนที่เกี่ยวกับผู้อื่น รวมทั้งชุมชนหรือคนหมู่มาก โดยเหตุที่มนุษย์เราไม่สามารถอยู่ลำพังคนเดียวในโลกได้ ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นไม่มากนักน้อย ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีกฎกติกากำหนดแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งทุกชาติทุกประเทศต่างก็มีแบบอย่างทางวัฒนธรรมที่เรียกกันว่า มารยาททางสังคมนี้ทั้งสิ้น เพียงแต่รายละเอียดอาจจะแตกต่างกันบ้าง อย่างไรก็ตาม ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีปัจจุบัน อาจทำให้คนสมัยนี้หันไปพึ่งพาเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ และมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นน้อยลง อันเป็นเหตุให้ละเลยหรือเพิกเฉยต่อมารยาทที่พึงมีต่อกัน แต่สิ่งเหล่านี้ ก็ยังจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในทุกสังคม

ปัจจุบันด้วยพิษของโลกาภิวัตน์ และ โลกของการแข่งขันและการทำงานให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่แย่งเวลาในการที่จะปลูกฝังสิ่งดีงามเหล่านี้ไป เกิดการหลงลืมคำว่า “มารยาท” และได้เกิดการทำสิ่งต่างๆ ที่ยึดตนเองเป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงถึงคนในสังคมนรอบข้างว่าเขาจะรู้สึกอย่างไรกับสิ่งที่ตนเองกระทำ กล่าวง่ายๆ ว่า “ไม่เอาใจเขามาใส่ใจเรา เพราะไม่ใช่เรื่องของเรา เรื่องของเรา คือ เราต้องสบาย ต้องได้ ไม่ต้องเสีย หรือต้องสำเร็จ” จึงทำให้สังคมเกิดความสับสนว่า “สิ่งใด ควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำ” “สิ่งใด เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม” “สิ่งใดถูกกาลเทศะหรือไม่ถูกกาลเทศะ” บางคนก็กล่าวไปจนถึงการมีสมบัติผู้ดี จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันในสังคม ความอคติต่อกันทำลายบรรยากาศดีๆ ของการอยู่ร่วมกันในสังคม ทำให้สังคมนรอบข้างไม่น่าอยู่ แต่ถ้าทุกคนหันมาปรับปรุงบรรยากาศที่ดีในสังคมตั้งแต่หน่วยเล็กจนถึงหน่วยใหญ่ที่สุด จะทำให้สังคมนั้นๆ น่าอยู่มากขึ้น จะพบกับความถ้อยทีถ้อยอาศัย น้ำใจที่เอื้ออาทรกันและกัน การช่วยกัน/ ร่วมมือกันทำงาน และเกิดความสุขในการอยู่ร่วมกันในครอบครัวและการทำงาน

ดังนั้น มาช่วยกันทำสิ่งที่หายไปนั้นกลับคืนมาสู่สังคมไทยกันเถอะ นั่นคือ “มารยาททางสังคม” ที่ดูเหมือนสิ่งที่คุณเล็กน้อย แต่มีความสำคัญที่ทำให้ครอบครัว หน่วยงาน และสังคมน่าอยู่ เพราะบุคคลเรานอกจากจะมีความสามารถในการเชิงการทำงานที่ดีเยี่ยมแล้ว ยังต้องรู้จักรักษา

^{๒๓} กองทัพบกเรือ, คู่มือ มารยาทและการเข้าสังคม, (กรุงเทพมหานคร : คณะทำงานพิจารณาและจัดทำอทร. ด้านการข่าว, ๒๕๕๒), หน้า ๘.

กิริยามารยาท และจะต้องรู้จักการสมาคมกับผู้อื่น จึงจะเป็นบุคคลที่มีเสน่ห์ เพิ่มความสนใจให้กับผู้พบเห็น จึงนับได้ว่าบุคคลผู้นั้นเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จ ในการดำเนินชีวิตประจำวันและในการทำงาน เพราะคนมีมารยาทนั้นไม่ได้วัดกันที่คุณจะบงออะไรมา หรือมีดีกรีระดับใด หรือมีตำแหน่งหน้าที่อะไร หรือมาจากวงศ์ตระกูลไหน หรือมีฐานะอย่างไร แต่วัดกันที่บุคลิกภาพของบุคคลที่แสดงออกมา โดยท่วงทีกิริยามารยาทที่แสดงออกมาแล้วบุคคลอื่นรอบข้างเขาได้รับได้หรือไม่ บุคคลที่มีกิริยามารยาทดีจะมีโอกาสได้รับความนิยมนิยมชมชอบและชื่นชมจากบุคคลรอบข้าง แต่ถ้าบุคคลนั้นมีตำแหน่งหน้าที่สูง เป็นผู้บังคับบัญชา หรือมีความเก่งในหน้าที่การงาน แต่ไร้มารยาททางสังคม บุคคลนั้นก็ไม่ค่อยชื่นชมหรือน่านับถือ เพราะบุคคลนั้น ยังไม่รู้ว่าอะไรควรทำและไม่ควรทำ ยังนึกถึงแต่ผลประโยชน์ของตน หรือยึดตนเองหรือที่เรียกว่า “อัตตา” เป็นหลัก ยังไม่รู้จักรู้ให้เกียรติคนอื่น ลืมมองดูคนอื่นที่อยู่รอบข้างว่า ทุกคนมีความสำคัญในสังคมไม่ว่าเขาจะอยู่ในฐานะใดในสังคมก็ตาม เขาก็มีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน จึงควรให้เกียรติไม่ว่าเขาจะมีฐานะด้อยกว่าตนก็ตาม หลายครั้งที่บุคคลเราเมื่อมีฐานะ มีหน้ามีตาในสังคม หรือมีอำนาจขึ้นมา มักจะลืมนึกถึงคนอื่นที่เขามีความเป็นมนุษย์เช่นตนเอง ที่มีความรู้สึกและมีความต้องการเช่นกัน แต่กลับแสดงอำนาจหรือมีกิริยาที่แสดงท่าทีข่มคนอื่น เพื่อให้เขาดูด้อยกว่าตนเอง ซึ่งดูเหมือนจะดีที่สร้างสถานการณ์ที่เหนือกว่าบุคคลอื่น แต่สิ่งที่ทำไปนั้น กลับติดลบ เพราะสิ่งที่ทำไปไม่ได้ใจคนที่เห็นหรือคนที่ถูกรบกวน และบางครั้งกลับกลายเป็นการเอาคืน จึงทำให้บรรยากาศดีๆ ที่จะทำให้การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขหายไป และถ้าเป็นหน่วยงานที่ต้องทำงานร่วมกันด้วยแล้ว ความร่วมมือในการทำงานจะหายไป ผลงานที่ได้อาจไม่ประสบความสำเร็จอย่างที่ควรจะเป็น บางครั้งดูเหมือนประสบความสำเร็จดี แต่ถ้ามองลึกลงไปดูในรายละเอียดแล้วจริงๆ อาจไม่ได้ประสบความสำเร็จจริงๆ ก็ได้ เพราะคนอาจทำให้ด้วยหน้าที่ตามความจำเป็น หรือทำให้เพราะกลัวอำนาจของผู้มีอำนาจหน้าที่เหนือกว่า แต่ไม่ได้ใส่ใจกับงานที่ต้องทำ สิ่งที่ออกมาจึงไม่ได้มีประสิทธิภาพพออย่างที่ควรจะเป็น เป็นการทำให้ผ่านๆ หรือผ่านๆ ตัวไปเท่านั้น และเมื่อวงจรนี้ยังคงอยู่ ไม่มีการปรับปรุง ผลกระทบที่สะสมนั้นสูงส่งๆ ก็จะแสดงออกมา และวันนั้นการแก้ไขก็จะยากขึ้น ส่งผลร้ายต่อตนเอง คนรอบข้าง หน่วยงาน และสังคมที่อยู่ แต่ก็ไม่มีอะไรที่สายเกินไปที่เราจะหันกลับมาและเอาใจใส่กับคนรอบข้างอย่างจริงจัง ด้วยมารยาททางสังคมที่ดั่งามให้แก่กันและกัน จะทำให้สิ่งที่ดีๆ กลับมาสู่สังคมเรามากยิ่งขึ้น เกิดความรักและความสามัคคีกันในสังคม

การที่จะทำให้ครอบครัว หน่วยงานและสังคมน่าอยู่นั้น สิ่งที่ต้องปลูกฝังและฝึกฝนมาตั้งแต่เล็กจนโต ก็คือการเป็นผู้มีมารยาท หรือบางคนโตแล้ว แต่ในวัยเด็กไม่ได้ถูกปลูกฝังมา ก็สามารถปรับหรือพัฒนาตนเองได้ ถ้าใจคิดที่จะทำให้อดีขึ้น เพราะมารยาทแสดงออกมาที่กิริยาท่าทางและการพูดจา อาศัยการบอกอย่างเดียวไม่ได้ ต้องฝึกเองจนเกิดขึ้นเป็นอัตโนมัติ คนดี มารยาทดีเท่ากัน แต่อาจไม่เหมือนกัน เพราะคนมีบุคลิกภาพต่างกัน การแสดงออกย่อมต่างกันด้วย มีตัวร่วมคือแสดงออกมาแล้วเป็นผลดีแก่ตัว เพราะทำให้ผู้อื่นพอใจด้วยรู้สึกว่าได้รับเกียรติ เมื่อให้เกียรติแก่ผู้อื่น

ตนเองก็จะเป็นผู้มีเกียรติด้วย สังคมใดมีคนแสดงมารยาทดีต่อกัน สังคมนั้นเป็นสังคมของผู้มีเกียรติ (อมร สังข์นาค) ดังนั้น มารยาทที่พบเห็นกันบ่อยๆ และควรรักษาไว้ในสังคมและปลูกฝังให้ลูกหลานคนไทยต่อไป เช่น

๑. มารยาทในการพูด มารยาทในการพูดที่ควรปฏิบัติ มีดังนี้^{๒๔}

๑.๑) คำกล่าว “ขอบคุณ” จะใช้เมื่อมีผู้อื่นให้สิ่งของ ให้ความช่วยเหลือ ให้บริการ หรือเอื้อเฟื้อทำสิ่งต่างๆ ให้ ไม่ว่าจะโดยหน้าที่ของเขา หรือมีน้ำใจหรือไม่ก็ตาม เช่น บริกรเสริฟน้ำให้คนลุกให้นั่งหรือช่วยถือของให้บนรถประจำทาง คนช่วยหยิบของให้เวลาของหล่นลงพื้น พนักงานรักษาความปลอดภัยช่วยบอกทางในขณะจอดรถ หรือคนช่วยเปิดประตูให้ เป็นต้น การกล่าวคำขอบคุณนั้น ถ้ากล่าวกับผู้ที่เราได้ช่วยเหลือ หรือมีวัยเสมอกันจะใช้คำว่า “ขอบคุณ” หรือถ้ากล่าวกับคนอายุน้อยกว่าจะใช้คำว่า “ขอบใจ” ส่วนระดับของการขอบคุณนั้นจะใช้คำว่า “ขอบคุณ” “ขอบคุณมาก” “ขอบพระคุณมาก” “ขอบใจ” “ขอบใจมาก” ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของผู้พูดต่อสิ่งที่ทำให้หรือได้รับ โดยเฉพาะคำว่า “ขอบพระคุณมาก” จะใช้กับผู้อาวุโส มิใช่แค่คำพูดเท่านั้น น้ำเสียงที่พูด กิริยาท่าทางที่พูดจะบอกว่า ผู้นั้นพูดออกมาจากความรู้สึกที่อยู่ในใจจริงๆ หรือพูดออกมาตามหน้าที่ หรือตามสถานการณ์ที่บังคับที่ทำให้ต้องพูด ผู้ฟังจะรู้สึกได้ถึงสิ่งที่พูด และยิ่งยกมือไหว้พร้อมกับกล่าวคำขอบคุณกับผู้อาวุโสไปพร้อมกัน จะทำให้ดูอ่อนน้อม และได้รับความเมตตาจากผู้อาวุโสมากยิ่งขึ้น และการพูดขอบคุณแบบขอไปทีกับไม่พูดนั้น ผู้เขียนเห็นว่า การพูดก็ดีกว่าการไม่พูด เพราะแสดงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ดีกว่าการไม่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

๑.๒) คำกล่าว “ขอโทษ” จะใช้เมื่อทำสิ่งที่ไม่ดี / สิ่งผิด / สิ่งผิดพลาด/ สิ่งที่ไม่เหมาะสม/ การรบกวน/ การขัดจังหวะขณะพูดหรือทำงานเมื่อมีธุระด่วน/การพูดจาหรือแสดงกิริยาที่ไม่ดีหรือไม่เหมาะสมต่อบุคคลอื่นทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจก็ตาม เป็นต้น การกล่าวคำขอโทษนั้น จะใช้คำว่า “ขอโทษ” เมื่อผู้พูดรู้สึกสำนึกผิดในสิ่งที่ตนได้กระทำ/พูด/แสดงออกมา ถ้าพูดออกมาด้วยความรู้สึกผิด จะทำให้คำขอโทษนั้นมีความหมายที่ผู้ฟังหรือคนกระทำรู้สึกดีขึ้นและพร้อมที่จะให้อภัย และถ้าเขาให้อภัยแล้ว ผู้ที่ทำผิดต้องกล่าวคำขอบคุณที่เขาให้อภัยเราด้วย แต่ถ้ากล่าวคำขอโทษออกมาแบบเสียไม่ได้ หรือในท่าทีที่ไม่เหมาะสม

คำขอโทษนั้นจะมีน้ำหนักน้อยที่อาจทำให้เขาอาจไม่ให้อภัยหรือให้อภัยตามมารยาทสังคมเท่านั้น แต่ในใจยังรู้สึกติดใจอยู่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบในอนาคตได้ที่อาจมีการเอาคืนในภายหลัง แต่การกล่าวคำว่าขอโทษแบบเสียไม่ได้ก็ยังดีกว่าการไม่ยอมกล่าวคำขอโทษออกมา เพราะยอมแสดงถึงว่าเราลดตัวตนหรือทิฐิของเราลงมาในระดับหนึ่ง และยอมที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต ถึงแม้

^{๒๔} กองทัพอากาศ, คู่มือ มารยาทและการเข้าสังคม, หน้า ๑๔-๑๕.

ความรู้สึกสำนึกผิดจะซ้ำก็ตาม ในการกล่าวคำขอโทษนั้น ถ้ากล่าวกับผู้อาวุโสควรยกมือไหว้พร้อมกันไปด้วย จะทำให้ผู้อาวุโสที่เราขอโทษเขารู้สึกดี และบอกถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนของผู้นั้นด้วย จะทำให้ดูดีและน่ารักในสายตาผู้อาวุโสและสายตาของผู้ที่ได้พบเห็นหรืออยู่ในสถานการณ์นั้น

๑.๓) คำพูดที่ใช้เมื่อสนทนา หรือกล่าวถึงผู้อื่นในลักษณะให้เกียรติ เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างมาก ดังคำโบราณว่า “พูดดีเป็นศรีแก่ตัว” ก็แสดงว่าการพูดนั้นเป็นคุณแก่ผู้พูด คำพูดที่จะให้คุณก็คือ คำพูดดีๆ ที่พูดต่อกัน น้ำเสียงในการพูดให้น่าฟัง อ่อนโยน ใช้ภาษาที่เหมาะสม ถูกกาลเทศะ แสดงความให้เกียรติ รักษาน้ำใจผู้อื่น และไม่ควรพูดประชดประชันหรือซุบซิบนินทาผู้อื่นให้เสียหาย คำพูดดีๆ นั้นจะหมายรวมถึงการที่ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามผู้อื่น หรือยกตนข่มผู้อื่น หรือแสดงตนว่าอยู่เหนือคนอื่น หรือพูดไม่ถูกกาลเทศะ การพูดเหล่านั้นนอกจากจะไม่ให้คุณแล้ว ยังแสดงถึงความไม่มีมารยาทในการพูด จะทำให้เกิดผลกระทบตามมากับผู้พูด ทำให้ผู้พูดขาดทุน เพราะขาดความน่ารัก ไม่ได้ใจผู้ฟัง และยิ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งกันตามมาด้วย การพูดที่ให้เกียรติผู้อื่นนั้น ไม่ใช่ให้เกียรติเฉพาะผู้อาวุโส/ ผู้ใหญ่เท่านั้น ต้องรวมไปถึงผู้ที่มีศักดิ์และสถานะเท่าเทียมกัน จนถึงผู้ที่มีศักดิ์หรือสถานภาพด้อยกว่าผู้พูดด้วย โดยเฉพาะถ้าผู้พูดเป็นผู้อาวุโสกว่าหรือเป็นผู้บังคับบัญชา ยิ่งต้องพูดดีและให้เกียรติกับผู้ที่ทำงานร่วมกันไม่ว่าเขาอยู่ในสถานภาพไหนก็ตาม จะทำให้ได้ใจผู้ฟัง และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการทำงาน

๑.๔) การทักทาย ในประเพณีไทยจะทักทายกันโดยการไหว้และกล่าวคำว่า “สวัสดี” ส่วนสากลเวลาพบกันจะทักทายกันโดยยื่นมือขวาจับกันและเขย่ามือเล็กน้อย และทักทายด้วยคำสวัสดีเป็นภาษาต่างประเทศและถามสารทุกข์สุกดิบระหว่างกัน

๑.๕) การแนะนำบุคคลให้รู้จักกัน หลักโดยทั่วๆ ไปแล้ว จะแนะนำผู้อาวุโสมาก่อนผู้มีผู้อาวุโสน้อยกว่า หรือแนะนำผู้เป็นเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ หรือมีตำแหน่งระดับสูงกว่าก่อนผู้อื่น ถ้ามีสถานภาพเสมอกันก็ให้แนะนำตามความเหมาะสม อาจแนะนำผู้ที่มาก่อนก็ได้

การแนะนำบุคคลให้รู้จักกัน มีหลักทั่วๆ ไปว่า แนะนำผู้อาวุโสน้อยต่อผู้อาวุโสมาก พายายไปแนะนำให้รู้จักผู้หญิง ยกเว้นชายนั้นจะเป็นเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ หรือมีตำแหน่งระดับสูง พาหญิงโสดไปรู้จักหญิงที่แต่งงานแล้ว แนะนำผู้มาทีหลังต่อผู้มาก่อน ถ้าเสมอกันก็ให้แนะนำตามความเหมาะสม

๒. มารยาทในการรับประทานอาหาร การรับประทานอาหารเป็นส่วนหนึ่งที่บ่งบอกถึงการมีมารยาททางสังคมของบุคคลว่า บุคคลนั้นได้รับการอบรมมาดีหรือไม่ มารยาทในการรับประทานอาหาร ได้แก่ มารยาทในการตักอาหาร โดยเมื่อเริ่มรับประทานอาหารต้องรอให้ผู้ใหญ่ แยกผู้ใหญ่ หรือเจ้าภาพตักอาหารก่อน ควรใช้ช้อนกลางในการตักอาหารจากจานกับข้าวกลางเพื่อแบ่งอาหารใส่จานของตน ควรตักอาหารให้พอกับการรับประทาน ไม่ควรตักอาหารมาใส่จานของตน

มากจนรับประทานไม่หมด ไม่ควรตักอาหารข้ามหน้าผู้อื่น การรับประทานอาหารควรจับช้อนและช้อน และ/หรือตะเกียบให้ถูกหลักการใช้ ไม่พูดในขณะที่อาหารอยู่ในปาก เพราะอาจทำให้อาหารล่องหล่นจากปากและสำลักอาหารได้ ไม่ควรเคี้ยวอาหารหรือชดน้ำแกงเสียงดัง ไม่ควรไอ จาม สัม น้ำมูก หรือล้วงแคะ แกะเกาในขณะที่รับประทานอาหาร หากจำเป็นต้องใช้มือป้องปาก หรือใช้ผ้าเช็ดหน้าปิดปากหรือเช็ดน้ำมูก หากมีอาหารที่ต้องคายออกให้ป้องปากและคายใส่กระดาษเช็ดปากที่รองรับอยู่ แล้วปิดให้มิดชิด ถ้าจะใช้ไม้จิ้มฟัน ควรใช้มือป้องปากไว้ขณะแคะ เป็นต้น

๓. มารยาทในการเดิน ยืน และนั่ง การเดิน ควรเดินด้วยอาการสำรวม และเมื่อเดินกับผู้ใหญ่ไม่ควรเดินนำหน้า ควรเดินตาม ยกเว้น ต้องนำทางผู้ใหญ่ และควรเดินเยื้องอยู่ด้านข้างใดข้างหนึ่งแล้วแต่สถานที่ ซึ่งปกติจะอยู่ด้านซ้ายมือของผู้ใหญ่ และห่างพอสมควร เมื่อเดินสวนทางกันควรเดินชิดซ้าย และถ้าสวนทางกับผู้ใหญ่ควรก้มตัวเมื่อเดินผ่าน ถ้าเป็นทางแคบควรหยุดให้ผู้ใหญ่ไปก่อน ถ้าผู้ใหญ่นั่งอยู่ ควรหลีกเลี่ยงไปใช้เส้นทางอื่น เป็นต้น ส่วนการยืนนั้น ไม่ควรยืนค้ำศีรษะผู้ใหญ่ และถ้ายืนอยู่กับผู้ใหญ่ต้องอยู่ในอาการสำรวม ไม่ยืนถ่างขา ไม่ยืนกอดอกหรือเอามือล้วงกระเป๋ เป็นต้น ส่วนการนั่ง ควรนั่งในท่าที่สบาย แต่อยู่ในอาการสำรวม ไม่ควรนั่งไขว่ห้าง นั่งถ่างขา นั่งโยกเก้าอี้ หรือนั่งประเจิดประเจ้อที่ทำให้ดูโป้ หรือไม่อยู่ในอาการสำรวม ไม่ควรเหยียดขาหรือกระดิกเท้าขณะนั่ง เวลานั่งกับผู้อื่นหรือในที่สาธารณะ และไม่นั่งค้ำศีรษะผู้ใหญ่ เป็นต้น

๔. มารยาทในการไปชมมหรสพ การไปซื้อของ หรืออยู่ในที่สาธารณะ การไปชมมหรสพ เช่น คอนเสิร์ต หนังหรือละคร ฯลฯ หรือการไปซื้อของ ควรเข้าแถวซื้อตัว/ซื้อของตามลำดับก่อน-หลัง ไม่แทรกหรือตัดแถวผู้อื่น ในขณะที่ชมมหรสพไม่ควรลุกจากที่นั่งโดยไม่จำเป็น ไม่ควรส่งเสียงรบกวนผู้อื่นโดยการสนทนากันดังๆ วิจารณ์วิจารณ์การแสดง หรือแสดงอาการสนุกสนาน เป่าปาก ตบมือจนเกินกว่าเหตุ ไม่ควรเกี้ยวพาราสี หรือกอดจับต้องกันเมื่ออยู่ในโรงมหรสพ หรือเมื่ออยู่ในที่สาธารณะ เพราะจะส่งรบกวนและทำความรำคาญให้ผู้อื่น ไม่ควรลุกจากที่นั่งโดยไม่จำเป็น อย่าส่งเสียงสนทนากันดังๆ หรือวิจารณ์วิจารณ์การแสดง หรือแสดงอาการสนุกสนาน เป่าปาก ตบมือจนเกินกว่าเหตุ เพราะเป็นการกระทำที่ไม่สุภาพ หญิงชายไม่ควรเกี้ยวพาราสี หรือกอดจับต้องกันเมื่ออยู่ในโรงมหรสพ เมื่อไอ จาม หรือถ่มน้ำลาย ต้องทำด้วยกิริยาปกปิด มิให้เกิดเสียงดังรบกวนคนอื่น

๕. มารยาทในการแต่งกาย การแต่งกายแสดงถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม แล้วยังแสดงถึงอุปนิสัยใจคอ จิตใจ รสนิยม ตลอดจนการศึกษาและฐานะของแต่ละบุคคล ได้เป็นอย่างดี การแต่งกายของผู้ที่อยู่ในสังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีหลักสำคัญที่ควรปฏิบัติ ดังนี้

๕.๑ ความสะอาด ต้องเอาใส่เป็นพิเศษ โดยเริ่มต้นด้วยเครื่องแต่งกาย ได้แก่ เสื้อผ้า ถูเก้ ร่องเท้า เครื่องประดับ กระเป๋าถือ ต้องสะอาดหมด ใช้เครื่องสำอางแต่พอควร และ ร่างกายก็

ต้องสะอาดทุกส่วนตั้งแต่ ผม ปาก ฟัน หน้าตา มือ แขน ลำตัว ขาและเท้าตลอดจนถึงเล็บ รวมไปถึงกลิ่นตัวที่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ ต้องอาบน้ำฟอกสบู่ให้หมดกลิ่นตัว ถ้าทำได้ทุกส่วน ก็ถือว่าสะอาด

๕.๒ ความสุภาพเรียบร้อย โดยเครื่องแต่งกายนั้นต้องอยู่ในลักษณะสุภาพเรียบร้อย ไม่รุ่มร่ามหรือรัดตัวจนเกินไป ไม่ใช่สีฉูดฉาด ควรแต่งให้เข้ากับสังคมนั้น ความสุภาพเรียบร้อยนั้นรวมไปถึงอุปกรณ์เครื่องใช้ เครื่องประดับและการแต่งหน้าแต่งผมด้วย

๕.๓ ความถูกต้องกาลเทศะ โดยการแต่งกายควรให้ถูกกาลเทศะ เป็นเรื่องสำคัญมาก ผู้มีมารยาทดีย่อมต้องเอาใจใส่ เพราะการแต่งกายให้ถูกกาลเทศะ หมายถึงการเลือกแต่งกายให้ถูกต้องเหมาะสมกับเวลายุคสมัยนิยม สถานที่และงานที่จะไป เช่นงานศพก็ควรใส่สีดำ งานมงคลก็ควรใส่สีสดใส หรือไปงานที่เป็นทางการควรดูว่าเป็นงานลักษณะใด เช่น ไปประชุม หรือไปศึกษาดูงาน ควรแต่งกายให้สุภาพตามประเพณีนิยม ฯลฯ เพื่อให้สมเกียรติกับงานที่ไป

๖. มารยาทในการรักษาเวลา การนัดหมายกับผู้อื่นในการทำงาน การประชุม การไปเที่ยว จะต้องตรงเวลาและรักษาเวลาให้ดี ถ้ามีเหตุจำเป็นไม่สามารถทำได้ต้องรีบแจ้งหรือบอกผู้ที่เรานัดหมายก่อนล่วงหน้าหรือเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ถ้าไม่แจ้งและคนที่นัดรอเก้อ จะถือว่าเป็นคนไม่ตรงต่อเวลา และไม่มีมารยาททางสังคม การรักษาเวลาถือเป็นการให้เกียรติต่อกันที่มีความสำคัญมากพอๆ กับการรักษาคำพูด^{๒๕}

๗. มารยาทในที่ประชุม มารยาทในที่ประชุมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการให้เกียรติกัน และเคารพในการแสดงความคิดเห็นของกันและกัน มารยาทที่ต้องรักษาไว้ เช่น การตรงต่อเวลาในการเข้าประชุม การขออนุญาตที่ประชุมเมื่อเข้าประชุมสาย หรือการออกจากห้องประชุมก่อนกำหนด การยกมือขอขึ้นเพื่อขอแสดงความคิดเห็นหรือต้องการถาม การเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย การเป็นผู้ฟังที่ดี รู้จักอดทนฟังเรื่องราวที่ผู้อื่นกำลังแสดงความคิดเห็นให้จบก่อนว่าเขาต้องการแสดงความคิดเห็นหรือบอกอะไร ไม่พูดแทรกหรือตัดบทไม่ให้พูดขณะที่ผู้อื่นกำลังแสดงความคิดเห็น การไม่พูดกวนหรือต่อเรื่องให้ยาวออกนอกประเด็นจากเรื่องที่ประชุม การเคารพกฎกติกาของที่ประชุม การเคารพมติของที่ประชุม การไม่คุยเรื่องส่วนตัว คุยเสียงดัง หรือวิพากษ์วิจารณ์หรือนินทาผู้อื่นในขณะที่ประชุม การพูดในที่ประชุมควรใช้เหตุผล หลักการ และความจริง ไม่ใช่อารมณ์ โดยเฉพาะอารมณ์ที่จะเอาชนะ มีอัตราสูง หรือต้องการพูดปกป้องตนเองก่อนที่จะฟังเรื่องราวให้จบจะทำให้ที่ประชุมปั่นป่วน ไร้ระเบียบ และทำให้การประชุมนั้นไม่มีประสิทธิภาพ ฯลฯ

^{๒๕} เอกสารอ้างอิงของกองทัพเรือ หมายเลข อทร. ๒๐๐๖, คู่มือ มารยาทและการเข้าสังคม, หน้า ๑๐.

มารยาทการไหว้ การไหว้ เป็นการทำความเคารพโดยยกมือขึ้นประนม เป็นความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ เพราะการไหว้เป็นสิ่งที่คุ้นเคยกันดี

ในสังคมไทย ลักษณะในการไหว้ ทำการประนมมือให้นิ้วมือทั้งสองข้างชิดกัน ฝ่ามือทั้งสองประกบเสมอกันแนบหว่างอก ปลายนิ้วเฉียงขึ้นพอประมาณ แขนแนบตัว ไม่กางศอก ทั้งผู้ชายและผู้หญิงปฏิบัติเหมือนกันการไหว้แบบไทย แบ่งออกเป็น ๓ แบบ ตามระดับของบุคคล คือ

ระดับที่ ๑ การไหว้พระ ได้แก่ การไหว้พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ รวมทั้งปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในกรณีที่ไม่สามารถกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ได้ โดยประนมมือแล้วยกขึ้นพร้อมกับค้อมศีรษะลงให้หัวแม่มือจรดระหว่างคิ้ว ปลายนิ้วส่วนบนของหน้าผาก

ระดับที่ ๒ การไหว้ผู้มีพระคุณและผู้อาวุโส ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ครู อาจารย์ และผู้ที่เราเคารพนับถือ โดยประนมมือแล้วยกขึ้นพร้อมกับค้อมศีรษะลงให้หัวแม่มือจรดปลายจมูก ปลายนิ้วแนบระหว่างคิ้ว

ระดับที่ ๓ การไหว้บุคคลทั่วๆ ไป ที่เคารพนับถือหรือผู้มีอาวุโสสูงกว่าเล็กน้อย โดยประนมมือแล้วยกขึ้นพร้อมกับค้อมศีรษะลงให้หัวแม่มือจรดปลายคาง ปลายนิ้วแนบปลายจมูก การไหว้อีกแบบ คือ การไหว้ผู้เสมอกัน โดยประนมมือแค่อก ปลายนิ้วชี้จรดปลายจมูก ไม่ก้มศีรษะ หรือก้มศีรษะแต่พองามแต่ไม่ต้องค้อมตัว ยกมือขึ้นเล็กน้อย

นอกจากนี้ ยังมีการไหว้หรือการกราบตามแบบของมารยาทไทย ที่ท่านกล่าวไว้ดีกว่า

๑) การประนมมือ (อัญชลีกรรม) คือ การกระพุ่มมือทั้งสองประนม ให้ฝ่ามือทั้งสองประกบกัน นิ้วทุกนิ้วแนบชิดติดกันไม่เหลื่อมล้ำกันหรือกางออกห่าง กระพุ่มมือที่ประนมนี้ไว้ระหว่างอก ให้ตั้งตรงขึ้นข้างบนมีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม แขนศอกทั้งสองข้างไว้ชิดกับชายโครง ไม่ปล่อยให้กางออกไปรักษาระดับกระพุ่มมือไว้ระหว่างอก เป็นการแสดงความเคารพเวลาสวดมนต์ หรือฟังสวดมนต์และฟังเทศน์

๒) การไหว้ (นมัสการ) คือการยกมือที่ประนมขึ้นจรดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้วพร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อยใช้แสดงความเคารพพระภิกษุสามเณร หรือปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานในขณะที่ผู้ไหว้นั่งบนเก้าอี้หรือยืนอยู่ การไหว้บุคคลผู้อาวุโสกว่าให้ปล่อยมือจรดจมูกหรือคิ้ว ไหว้ผู้เสมอกันให้ประนมมือไหว้แค่อก

- การไหว้ (วันทา) จะมี ๓ ระดับ คือ ถ้าไหว้พระ เช่น พระรัตนตรัย ปูชนียวัตถุหรือปูชนียสถานให้แสดงความเคารพโดยประนมมือให้นิ้วหัวแม่มือจรดระหว่างคิ้ว ถ้าไหว้ผู้มีพระคุณหรือผู้อาวุโส ที่เคารพนับถือ เช่น พ่อแม่ปู่ย่าตายาย ครูอาจารย์ ประนมมือให้นิ้วหัวแม่มือจรดปลายจมูก

ถ้าไหว้บุคคลทั่วไป ให้นิ้วหัวแม่มือจรดปลายคาง ถ้ากราบ (อภิวาท) พระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ ต้องกราบ ๓ ครั้งแบบมือ หากกราบคนไม่ว่าจะเป็นคนเป็น หรือคนตาย กราบ ๑ ครั้ง ไม่แบบมือ

- การจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ให้ประธานในพิธี (จะยืนหรือคุกเข่าแล้วแต่สถานที่) จุดเทียนเล่มซ้ายมือ (ของประธาน) และธูปชาติด้วย เมื่อกราบแล้ว ถอยออกมาแล้วทำความเคารพด้วยการคำนับเพียงครั้งเดียว ส่วนคนอื่นๆ ในที่นั้น เมื่อประธานลุกไปประกอบพิธี ให้ยืนขึ้น และเมื่อจุดเทียนเล่มแรก ให้ทุกคนประนมมือจนเสร็จพิธี เมื่อประธานกลับลงมานั่ง จึงนั่งตามที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเพียงบางส่วนของมารยาททางสังคมอันเป็นหลักประเพณีปฏิบัติโดยทั่วไป ซึ่งหวังว่าจะเป็นแนวทางให้ท่านได้นำไปใช้ประโยชน์ในโอกาสต่างๆต่อไปตามสมควร

- การสวดมนต์ ฟังพระสวด ฟังเทศน์ฟังธรรม หรือขณะพบกับพระสงฆ์ ให้แสดงความเคารพด้วย การประนมมือ ที่เรียกว่าอัญชลี คือประนมมือให้นิ้วมือแนบชิดกัน ฝ่ามือราบปลายนิ้วตั้งขึ้น แขนแนบตัวระดับอก ไม่กางศอก ทั้งหญิงชายปฏิบัติเหมือนกัน

๓) การกราบ (อภิวาท) คือ การแสดงอาการกราบราบลงกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ คือด้วยองค์ประกอบห้าอย่างได้แก่ เข่าทั้งสอง ฝ่ามือทั้งสอง และศีรษะอันได้เกนหน้าผากให้จรดกับพื้น เป็นอาการแสดงความเคารพอย่างสูงต่อพระรัตนตรัย มีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้

ท่าเตรียมตัว นั่งคุกเข่า (ชายตามแบบชาย หญิงตามแบบหญิง) มือทั้งสองทอดวางเหนือเข่าทั้งสองให้นิ้วมือทั้งห้าแนบชิดกัน

- จังหวะที่หนึ่ง ยกมือขึ้นประนมไว้ระหว่างอก ตามแบบการประนม
- จังหวะที่สอง ยกมือที่ประนมขึ้นจรดหน้าผาก โดยให้นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้วตามแบบการไหว้ พระรัตนตรัย
- จังหวะที่สาม ก้มตัวลง ปล่อยมือทั้งสองให้ทอดลงกับพื้นโดยแบ่มือทั้งสองให้ข้อศอกต่อกับเข่าทั้งสองข้าง (สำหรับชาย) และให้ศอกทั้งสองข้างชนขาเข่าทั้งสองไว้ (สำหรับหญิง) ให้ระยะมือทั้งสองห่างกันประมาณ ห้านิ้ว ก้มศีรษะให้หน้าผากจรดพื้นในระหว่างมือทั้งสองแล้วยกมือประนมขึ้นผ่านจังหวะที่หนึ่งสอง และสามไปตามลำดับให้ต่อเนื่องกันทำติดต่อกันไปจนครบสามครั้ง

เมื่อครบสามครั้งแล้วพึงยกมือขึ้นไหว้ตามแบบพระรัตนตรัย แล้วเปลี่ยนอิริยาบถ เป็นนั่งพับเพียบหรือลุกขึ้นตามกาลเทศะ

การกราบบุคคล และกราบศพ เป็นการกราบด้วยวิธีกระพุ่มมือ และกราบเพียงครั้งเดียว ไม่แบบมือ ดังนี้

๑) หากบุคคลหรือศพอาจุโสกว่าให้ประนมมือไหว้ ให้ปลายนิ้วจรดจมูก หรือจรดระหว่างคิ้วก็ได้ถ้าคนเสมอกันประนมมือเพียงระหว่างอก

๒) นั่งพับเพียบเก็บเท้า ตามแบบนั่งพับเพียบ

๓) หมอบลงตามแบบหมอบ

๔) มือทั้งสองกระพุ่มทอดลงกับพื้นไม่แบมือ

๕) ก้มศีรษะลงจรดสันมือ กราบเพียงครั้งเดียว

๖) เสร็จแล้วลุกขึ้นนั่งพับเพียบตามปกติ

การเดินไปทำธุระใดๆ เมื่อลุกจากที่และถวายความเคารพแล้วเดินไปยังที่จะทำกิจธุระเมื่อถึงที่ให้ถวายความเคารพแล้วจึงทำกิจธุระนั้น ขณะทำกิจธุระจะนั่งย่อเข่า หรือคุกเข่าหรือหมอบแล้วแต่กรณี ทำกิจธุระเสร็จแล้วลุกขึ้น ถอยหลังหนึ่งก้าว ถวายความเคารพแล้วเดินถอยหลังสามก้าว ถวายความเคารพ แล้วเดินกลับที่นั่ง ก่อนจะนั่งถวายความเคารพอีกครั้ง

-ในการเดินกับผู้ใหญ่ ถ้าเดินนำ ให้เดินห่างพอสมควร อยู่ด้านใดก็ได้แล้วแต่สถานที่อำนวย แต่โดยปกติจะเดินอยู่ทางด้านซ้ายของผู้ใหญ่ หากเดินตาม ให้เดินเยื้องไปทางซ้ายของผู้ใหญ่เช่นกัน และเดินด้วยความสำรวมไม่ว่าเดินนำหรือตาม

๖) การเดินขึ้นลงเมรุ ในงานศพที่เสด็จพระราชดำเนิน ควรปฏิบัติโดยลำดับ ดังนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ พระบรมวงศานุวงศ์ประธานองคมนตรี นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูต ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ประชาชนทั่วไป พระภิกษุสามเณร เป็นอันดับสุดท้าย

การปฏิบัติในการเดินขึ้นสู่เมรุ ให้ลุกจากที่นั่งถวายความเคารพ เมื่อผ่านที่ประทับถวายความเคารพลงจากเมรุถึงพื้นถวายความเคารพ เมื่อผ่านที่ประทับถวายความเคารพ ก่อนจะนั่งถวายความเคารพ^{๒๖}

สรุปการไหว้ คือสะพานเชื่อมโยงสู่การเรียนรู้อีกมากมาย หากผู้ที่ประนมมือไหว้แสดงความเคารพอย่างแท้จริงออกมาจากจิตใจ มิใช่แกล้งทำพ้อเป็นพิธี เรียกว่าบุคคลที่ไหว้ด้วยความดีอยู่ภายใน ย่อมได้รับสิ่งดีกลับไป ใครที่ไหว้ด้วยความมุ่งหวังไม่ดี ย่อมแสดงออกมาอย่างไม่เต็มใจ ไม่นุ่มนวล และมีพิรุณ สิ่งเหล่านี้ผู้ที่ได้รับการไหว้ ย่อมมองเห็น และมีอคติในใจเกิดขึ้นการไหว้จึงไม่ใช่แค่การประนมมือทำไปอย่างลวกๆ แต่สื่อความหมายอีกมากมายต่อบุคคลที่ได้รับ เป็นการสืบทอดสิ่งดี

^{๒๖} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, มารยาทไทย, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://kanchanapisek.or.th/kp๘/>, [๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙]

งาม เป็นการให้ความเคารพ การเชื่อมสัมพันธ์และถ่ายทอดสิ่งดีงามระหว่างกันและกันของสมาชิกในสังคมปัจจุบันนี้

มารยาททางสังคมยังมีอีกหลายด้านที่เราควรยึดในการปฏิบัติ เช่น การรู้จักเกรงใจในเรื่องการขอความช่วยเหลือ การขอยืมของ การสั่งงาน การไปพบ/การไปเยี่ยม/การใช้โทรศัพท์ติดต่อในเวลาส่วนตัวหรือที่บ้าน เป็นต้น การไม่ถือวิสาสะในเรื่อง การเข้าห้องผู้อื่นโดยไม่เคาะประตู การหยิบหรือใช้หรือเข้าไปสำรวจบ้านหรือห้องของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต การเปิดจดหมายหรืออีเมลล์ของคนอื่นออกอ่านโดยไม่ได้รับอนุญาต เป็นต้น การให้เกียรติผู้อื่น ด้วยวาจาและท่าทาง การใช้โทรศัพท์ การนอน การช่วยเหลือผู้อื่น การเล่นเกมหรือเกมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งผู้อ่านสามารถศึกษาจากหนังสือหรือเว็บไซต์ต่างๆ เพิ่มเติมได้ ดังนั้น การที่มนุษย์เราอยู่ในสังคมเดียวกันจะต้องเคารพกฎ กติกา ขนบธรรมเนียมประเพณี และบรรทัดฐานของสังคมที่เราอยู่ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตและทำงานอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มารยาททางสังคมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ทำให้คนเรารู้สึกดีต่อกัน สิ่งที่สำคัญแต่สำคัญ เพราะการมีมารยาทดีเปรียบเสมือนมีอาวุธประดับกายทั้งดงาม เป็นที่ชื่นชมและยอมรับของบุคคลรอบข้าง ผู้ที่มีมารยาทดี มักประสบความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน เนื่องจากได้รับการยอมรับและเชื่อถือทางสังคม การมีมารยาทดีจึงเปรียบเสมือนในเบิกทางไปสู่ความสำเร็จ จึงควรส่งเสริมให้สังคมเรารักษามารยาททางสังคมกันเถาะ

มารยาททางสังคม มารยาทเป็นคุณลักษณะประจำตัวของบุคคล ได้แก่ การสัมมาคารวะ ความสุภาพ อ่อนน้อม ความมีวินัยและพฤติกรรมต่างๆ ที่ปรากฏแก่สายตาของผู้อื่น นักธุรกิจที่ดีนอกจากจะมีความสามารถในเชิงธุรกิจแล้วยังต้องรู้จักรักษากิริยามารยาท และจะต้องรู้จักการสมาคมกับผู้อื่น จึงจะเป็นบุคคลที่มีเสน่ห์ เพิ่มความสนใจให้กับผู้พบเห็นจึงนับได้ว่าเขาผู้นั้นเป็นนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จ ในการดำเนินธุรกิจในชีวิตประจำวัน

มารยาท หมายถึง แนวทางในการปฏิบัติ หรือการแสดงวาจา ภาษา ท่าทาง แลพฤติกรรมต่าง ๆออกมาให้ปรากฏแก่สายตาของผู้อื่นคนทั่วๆ ไปจะมีมารยาทดีมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับการฝึกอบรมของแต่ละครอบครัว บุคลิกภาพของแต่ละคนจะบอกให้รู้ว่าคนคนนั้นมีความสุภาพ อ่อนน้อม มีสัมมาคารวะ และมีระเบียบวินัยเพียงใด

มารยาทแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ มารยาทโดยทั่วไป และมารยาทตามกาลเทศะ มารยาทโดยทั่วไป

การมีมารยาทเป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน เป็นการแสดงความเคารพให้เกียรติกัน คนไทยปัจจุบันมักเรียกตนเองว่า เป็นคนยุคใหม่ และชอบทำอะไรแบบง่ายๆ ถือเอาความสะดวกสบายเป็นหลักพฤติกรรมที่แสดงออกมาในบางครั้งจึงกลายเป็นคนได้มารยาทไปโดยไม่ตั้งใจ การให้เรียนรู้มารยาทในสังคมจึงยังเป็นเรื่องสำคัญต่อเยาวชนไทยเป็นอย่างยิ่ง

มารยาทโดยทั่วไปที่ควรทราบมีดังนี้

๑. การแต่งกายให้เรียบร้อย การแต่งกายให้เรียบร้อยเหมาะสมกับเวลาและสถานที่ถือว่าเป็นผู้มีวัฒนธรรมและจะได้รับความเกรงใจจากผู้พบเห็น

๒. การสำรวมกิริยาท่าทาง และคำพูด การอยู่ต่อหน้าผู้อื่นต้องสำรวมเรื่องการพูดไม่พูดคำหยาบคายตลกคะนอง เอะอะ แสดงกิริยาท่าทางให้สับสนเป็นการเล่นการพนันที่ และรักษาบุคลิกของตนให้ดูดีในสายตาของคนอื่น

๓. การรู้จักเกรงใจ ไม่ถือวิสาสะ

การเกรงใจ คือการรู้จักระวังความรู้สึกของคนอื่นในเรื่องต่อไปนี้

- การขอความช่วยเหลือ
- การขออาศัยรถ หรือบ้าน
- การไปเยี่ยมเยือนในเวลาเช้า หรือดึกเกินไป
- การหยับยืมสิ่งของ ฯลฯ

การไม่ถือวิสาสะ คือ การไม่ปฏิบัติเรื่องต่อไปนี้

- เข้าห้องผู้อื่นโดยไม่เคาะประตู
- หยิบของ หรือใช้ของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต
- เดินเข้าไปสำรวจในบ้านคนอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต
- เปิดจดหมายของคนอื่นออกอ่านโดยไม่ได้รับอนุญาต

๔. การให้เกียรติผู้อื่น การให้เกียรติผู้อื่นมีอยู่ ๒ แบบ คือให้เกียรติด้วยวาจา ได้แก่

- ไม่พูดใส่หน้าจนน้ำลายกระเด็น
- ไม่กล่าวคำล้อเลียน นินทา
- พูดชม เยาะเย้ย ดุฎก เหยียดหยาม

ให้เกียรติด้วยท่าทาง ได้แก่

- ไม่สูบบุหรี่ในห้องแอร์ หรือในลิฟต์
- ไม่นั่งกางขา นั่งไขว่ห้าง นั่งโยกเก้าอี้
- ไม่ถอดรองเท้า บิดขี้เกียจ อ้าปากหา

- ไม่หิวผม ตัดเล็บ แคะ แกะ เกา
- ไม่ยกเท้าไว้บนโต๊ะทำงาน หรือยกเท้าถีบนักฟังเก้าอี้
- ไม่ยกปลายเท้าชี้แทนมือ หรือยกขาพาดตักผู้อื่น

๕. การกล่าวคำขอโทษ และขอบคุณ ควรใช้คำขอโทษ และขอบคุณให้ติดเป็นนิสัย แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม

๖. การไม่พูดเพื่อเจ้า หรือพูดสิ่งพรั้งเพ้อ พูดเพื่อเจ้า คือพูดออกนอกกลุ่มนอกทาง นอกเรื่อง ที่กำลังเป็นประเด็นสำคัญ พูดสิ่งพรั้งเพ้อ คือพูดย้าเตือน พูดสิ่งพรั้งเพ้อ หรือพูดย้าเตือนกำชับ เพราะกลัวคนฟังจะลืม หากพูดบ่อยๆ จะถือว่าเป็นการเสียมารยาท

๗. การทักทายด้วยรอยยิ้ม และอวยคำไมตรี การทักทายเมื่อพบคนที่รู้จักทำได้หลายวิธี เช่น การยกมือไหว้ผู้ใหญ่ การทักทายด้วยความยินดี และการส่งยิ้มให้ก็เป็นการแสดงถึงความเป็นคนที่มียุติธรรมใจดีใคร ๆ ก็ต้องการคบหาด้วย

๘. การระมัดระวังตัว และอ่อนน้อมถ่อมตน คนที่คอยระมัดระวังตนเองจะไม่เหลียวหน้าเหลียวหลังทำท่าทางเลิกลัก หรือทำตัวเป็นจุดเด่น ส่งเสียงกรีดกรีดเหมือนคนมีปัญหา ส่วนคนที่นอบน้อมถ่อมตนจะไม่แสดงหรือเยอหยิ่ง จอหงอ ซึ่งจะเป็นที่รักใคร่ของผู้อื่น

๙. การไม่ทำอะไรตามใจตน และไม่ต่อปากต่อคำกับผู้ใหญ่ วัยรุ่นหรือเยาวชนส่วนใหญ่จะมีลักษณะใจร้อน จึงคิดและตัดสินใจทำอะไรรวดเร็วตามวัย แต่การทำตามใจตนเองนั้น ส่วนใหญ่มักผิดพลาด จึงควรยั้งคิดฟังคำตักเตือน และปรึกษาผู้ใหญ่ การสนทนากับผู้ใหญ่บางครั้งด้วยวัยที่แตกต่างกันความคิดอาจขัดแย้งกันได้ แต่ก็ไม่ควรโต้เถียงกับผู้ใหญ่ ควรใช้วิธีค่อยๆ อธิบายเหตุผลให้ท่านได้ฟังจะดีกว่า

มารยาทตามกาลเทศะ มารยาทตามกาลเทศะมีอยู่หลายประการ คือ มารยาทในการยืน เดิน นั่ง

๑. การยืน มีอยู่ ๒ แบบ ๑) ยืนแบบธรรมดา สันเท้าชิด ปลายเท้าแยกเล็กน้อย ปล่อยตัวตามสบายแขนห้อยแนบลำตัวตามองตรง ไม่กอดอก หรือล้วงกระเป๋า ๒) ยืนต่อหน้าผู้ใหญ่ ตัวตรงเท้าชิด แสดงความนอบน้อมด้วยไหล่ และศีรษะที่ก้มลงเล็กน้อยสองมือประสานไว้ข้างหน้า ไม่ยื่นค้ำหัวผู้ใหญ่ ไม่จ้องหน้าผู้ใหญ่

๒. การเดิน มีอยู่ ๔ แบบ คือ

๒.๑. เดินแบบธรรมดา อย่าเดินเรียงแถวหน้ากระดานขวางทางผู้อื่นหรือกระโดดไปเดินไปเดินแกว่งแขนแต่พองาม ไม่เดินช้า หรือเร็วเกินไปและไม่ควรเดินก้มหน้า

๒.๒ เดินกับผู้ใหญ่ ไม่เดินนำหน้า (ยกเว้นเมื่อต้องเป็นคนนำทาง) ให้เดินเยื้องไปด้านข้างหรือด้านหลัง ไม่เดินเหม่อลอยต้องเดินระวังตัวตลอดเวลา

๒.๓ เดินสวนทางกัน ถ้าสวนทางกับเพื่อนควรชิดซ้าย สวนทางกับผู้ใหญ่ควรก้มตัวเมื่อเดินผ่าน ถ้าเป็นทางแคบควรหยุดให้ท่านไปก่อน ถ้าผู้ใหญ่นั่งอยู่ ควรหลีกเลี่ยงไปใช้เส้นทางอื่นหรือคลานเข้า

๒.๔ เดินในที่ชุมชน ถ้ามีคนนั่งอยู่ควรมีคนเดินค้อมหลัง และยกมือไหว้สำหรับผู้ใหญ่ที่คุ้นเคยถ้ามีประธานนั่งอยู่ต้องทำความเคารพก่อนจะเดินเข้าไป หรือเดินออกมา

๓. การนั่ง มีอยู่ ๒ แบบ คือ

๓.๑ การนั่งแบบธรรมดา หรือนั่งประชุม ผู้ชายถ้านั่งเก้าอี้แบบมีพนักพิง ก็ให้เอนหลังพองาม นั่งตามสบาย เหยียดขา ไม่กระดิกเท้า ไขว่ห้าง หรือขยับขาไปมา ผู้หญิงให้นั่งเข้าชิด ไม่แคะ แกะ เกา สะกิดคนอื่น ตั้งใจฟังการประชุม

๓.๒ การนั่งต่อหน้าผู้ใหญ่ ควรนั่งตัวตรง ไม่พิงพนัก น้อมตัวลงเล็กน้อย ตั้งใจฟังคำพูดแต่ไม่ควรจ้องหน้าผู้ใหญ่อะไรตลอดเวลา

มารยาทในการประชุม

๑. เข้าห้องตรงเวลา ไม่ควรเข้าสาย นั่งตามที่จัดไว้ให้เรียบร้อย

๒. ตั้งใจฟังการประชุม หรือคำบรรยาย และไม่รบกวนสมาธิของผู้อื่นด้วยการส่งเสียงดัง กินขนมหรือชวนคนข้างเคียงคุย

๓. แสดงน้ำใจต่อเพื่อน หรือคนอื่นๆ ที่นั่งข้างๆ ด้วยการเลื่อนเก้าอี้ให้เก็บของที่ตกให้บอกข้อความและจดคำบรรยายหรือมติที่ประชุมด้วยความตั้งใจ

๔. ฟัง และจดคำบรรยายหรือมติที่ประชุมด้วยความตั้งใจ

๕. แสดงความคิดเห็นส่วนตัว หรือซักถามได้แต่ไม่แสดงความคิดเห็นคัดค้าน หรือวิพากษ์วิจารณ์เสียงดัง

๖. ไม่พูดแข่งประธาน หรือคนอื่น ๆ ในที่ประชุม

๗. ไม่แสดงอาการคัดค้านอย่างรุนแรงและควรเคารพมติของที่ประชุม

๘. ไม่พูดจากกวนหรือต่อเรื่องให้ยาวออกนอกประเด็น

๙. ขออนุญาตก่อนลุกออกจากที่ทุกครั้ง

๑๐. ฟังผู้พูด หรือคู่สนทนาอย่างตั้งใจ มองหน้าผู้พูดไม่แสดงอาการเบื่อหน่าย

มารยาทบนรถโดยสารประจำทาง

๑. ไม่สูบบุหรี่บนรถโดยสารประจำทาง
๒. ไม่นั่งเหยียดขาขวางทางผู้อื่น
๓. ไม่คุยเรื่องส่วนตัว คุยเสียงดัง หรือ วิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น
๔. ไม่จ้องมองผู้โดยสารคนอื่น เพื่อสำรวจตรวจตราออกหน้า
๕. ไม่ควรนำสัตว์เลี้ยงขึ้นรถไปด้วย
๖. ควรเสียสละที่นั่งให้เด็ก สตรี และคนชรา และช่วยเหลือถือสิ่งของให้คนอื่นตามความเหมาะสม
๗. ควรเข้าแถวเมื่อจะขึ้นรถ และควรเตรียมข้าวของให้เรียบร้อยก่อนกดกริ่งเพื่อลงจากรถ
๘. ไม่ยืนขวางทางตรงประตูรถ
๙. ไม่ควรพูดจาทะเลาะโมโหสุภาพสดี หรือส่งเสียงแซวผู้อื่น
๑๐. เตรียมเงินค่าโดยสารให้พอกับจำนวนที่ต้องการจ่ายทุกครั้ง

มารยาทในการแนะนำให้รู้จักคนอื่น

๑. แนะนำผู้ชายให้รู้จักผู้หญิง
๒. แนะนำผู้อาวุโสหน่อยให้รู้จักกับผู้อาวุโสมากกว่า
๓. แนะนำผู้มียศตำแหน่งต่ำกว่าให้รู้จักกับผู้มียศตำแหน่งสูงกว่า
๔. แนะนำญาติผู้น้อยให้รู้จักญาติผู้ใหญ่
๕. ผู้มีอายุ ยศ ตำแหน่งเสมอกัน จะแนะนำฝ่ายใดก่อนก็ได้
๖. เวลาแนะนำให้รู้จักกัน ผู้น้อยควรไหว้ผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่ควรรับไหว้ผู้น้อย
๗. ถ้าฝ่ายหนึ่งยื่นมือให้จับมือด้วยอย่างสุภาพ เขย่าเล็กน้อย กล่าวคำว่าสวัสดีแล้วปล่อยมือ

มารยาทในการรับประทานอาหาร

๑. ผ่าเช็ดปากให้วางอยู่บนตักเท่านั้นอย่ายัดชายเข้าไปในขอบเสื้อ หรือกระโปรง หรือ เหน็บไว้ใต้กางเกงที่ที่คุณนั่งเรียบร้อยแล้ว ให้วางผ่าเช็ดปากลงบนตัว และเมื่อได้รับประทานอาหาร เสร็จ ให้วางผ่าเช็ดปากลงบนด้ายชายงานของคุณโดยไม่ต้องพับผ้า

๒. ใช้เครื่องใช้บนโต๊ะอาหารตามลำดับที่จัดวางบนโต๊ะ เริ่มจากชิ้นที่อยู่นอกสุด ไล่เข้ามา ด้านใน ในมือซ้ายจับส้อม และมือขวาจับมีด และช้อน ถ้ามีจานเนย มีดป้ายเนยจะวางขวางอยู่บน จานเนย จานเนยและจานสลัดจะอยู่ด้านซ้ายของคุณเสมอ

๓. เมื่อมีการพักระหว่างการรับประทานอาหาร วางเครื่องใช้บนจานของคุณ อย่าวางด้าม จับอยู่บนโต๊ะ และปลายอยู่บนจาน

๔. อย่าใช้นิ้ว หรือมีดดันอาหารเข้ากับส้อม

๕. ตักอาหารใส่ปาก อย่าก้มหัวลงไปหาจาน พยายามนั่งให้หลังตรง ศีรษะตั้งตรง แม้ ในขณะที่รับประทานอาหาร

๖. อย่าอ้าปากเคี้ยวอาหาร หรือพูดในขณะที่มีอาหารอยู่ในปาก

๗. อย่าทำศอกบนโต๊ะอาหาร วางมือซ้ายของคุณ (หรือมือขวา ถ้าคุณถนัดซ้าย) ไว้บนตัก ระหว่างการรับประทานอาหาร ควรจะหนีบศอกสองข้างให้ชิดลำตัวเสมอ

๘. รอให้อาหารของคุณเย็นลง อย่าใช้วิธีการเป่าด้วยปากเป็นอันขาด มีอะไรอย่างอื่นที่คุณ พอลจะรับประทานบนจานของคุณเสมอ

๙. ใช้วางช้อนส้อมที่ใช้แล้วบนจาน หรือจานรองเท่านั้น อย่าวางไว้บนโต๊ะ และอย่า พยายามทำความสะอาดจานหรือช้อนส้อม ในภัตตาคารคุณสามารถขอช้อน หรือส้อมอันใหม่ได้ ตลอดเวลา

๑๐. การรับประทานอาหารน้ำซุ๊ป ถ้าเสิร์ฟมาในถ้วยหู ไม่ว่าหนึ่งข้าง หรือสองข้าง ให้ดื่มจาก ถ้วยได้ คุณอาจจะกินน้ำซุ๊ป หรือกาแฟจากช้อนก่อน แต่หลังจากนั้นให้ดื่มจากถ้วย ถ้าเป็นซุ๊ปที่ใส่ผัก หรือเส้นมาด้วย ให้ใช้ช้อนช่วยตักได้ เมื่อไม่ใช้แล้วยกช้อนออกจากถ้วย และวางไว้บนจานรองถ้วยเสมอ

๑๑. เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ให้วางมีด และส้อมบนจาน ในลักษณะที่ไม่เลื่อนหลุดออกจากจาน เมื่อเก็บจาน ส้อมควรจะวางไว้ ด้านซ้ายของมีด และด้ามคมของมีดควรจะหันค่อนไป ทางขวาก็ได้ (ให้สังเกตว่าปลายส้อมหลายชิ้นตามแบบอเมริกัน ถ้าเป็นแบบยุโรปจะคว่ำปลายส้อม)

๑๒. ถ้าอาหารมีน้ำซอส หรือเกรวี่ ให้ราดลงบนโต๊ะอาหารได้เลย แต่ถ้าเป็นเยลลี่ หรือ เครื่องเคียงอย่างอื่น ให้ตักวางบนจานแยกอาหาร และตักทีละคำพร้อมกับเนื้อ หรืออาหาร

๑๓. ถ้าไม่มีพนักงานเสิร์ฟอาหาร การส่งผ่านอาหาร ให้ส่งผ่านทางขวามือไปรอบโต๊ะกว่านั้น เวลารับประทานอาหารใช้ป้ายเนย ที่ละชิ้นทีละคำ

๑๔. ขนมหึงแผ่น ขนมหึงก้อน และหมัพินก่อนรับประทานอาหารให้บิออกเป็นสองท่อน หรือเล็กกว่านั้น เวลารับประทานใช้ป้ายเนยที่ละชิ้น หรือทีละคำ

๑๕. อย่าถ่มอะไรออกจากปาก แม้จะเป็นกระดูกที่เคี้ยวไม่ได้ ให้ใช้ลิ้นดันออกมาที่ซ้นส้อมแล้วค่อยทิ้งลงบนจาน ถ้าคุณรับประทานผลไม้กอก ให้ใช้นิ้วหยิบเม็ดและวางบนจาน

๑๖. ไม่ว่ากรณีใดๆ ห้ามทำความสะอาดพื้นบนโต๊ะอาหาร ไม่ว่าจะเป็การใช้ไม้จิ้มฟัน หรือนิ้วถ้าจำเป็นให้ขอตัวไปห้องน้ำเพื่อจัดการกับเศษอาหาร

๑๗. ถ้ามีน้ำล้างมือใส่ถ้วยมาให้ ให้จุ่มปลายนิ้วของคุณลงไปในน้ำ เสร็จแล้วจึงเช็ดมือกับของผ้าเช็ดปาก มือ และผ้าเช็ดปากต้องอยู่ต่ำกว่าของโต๊ะ

๑๘. เมื่อรับประทานอาหารเสร็จ อย่าเลื่อนจานออกจากตัว และอย่าเลื่อนเก้าอี้ออกจากโต๊ะ

๑๙. ขณะนั่งรับประทานอาหาร ไม่ควรนั่งไขว่ห้าง โยกย้ายเก้าอี้ หรือนั่งฟังพนักงานตามสบายงานเลี้ยงอาหารเย็น การได้รับเชิญไปรับประทานอาหารเย็นที่บ้านใครสักคน ไม่จำเป็นต้องแต่งชุดเต็มยศที่มี แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ มารยาท และพฤติกรรมที่ดีที่สุด มารยาทบนโต๊ะอาหารจะต้องระวังอย่างเคร่งครัด และมีข้อปฏิบัติเพิ่มอีก ดังนี้

๑. การตอบรับเชิญ เมื่อได้รับคำเชิญให้รับประทานอาหารเย็น จะต้องตอบ คำเชิญให้เร็วที่สุดที่จะเป็นไปได้ อย่าถือว่าคำเชิญเป็นเรื่องที่ไร้ความสำคัญ เพราะเจ้าภาพเสียเวลา และค่าใช้จ่าย หากไม่ตอบรับคำเชิญเจ้าภาพก็ไม่สามารถนับจำนวนแขกที่ได้รับเชิญได้

๒. รักษาเวลา กฎเกณฑ์สำคัญเมื่อได้รับคำเชิญ คือจะต้องไปถึงที่นั่นตรงเวลาต้องคาดการณ์ล่วงหน้าเมื่อเวลารถติด หรือความแปรปรวนของลมฟ้าอากาศ ในบางกรณี หากล่าช้ากว่ากำหนดราว ๑๕ นาที เป็นเรื่องที่พอจะรับได้ แต่ถ้าล่าช้าเกินกว่านั้นจะแสดงให้เห็นว่าไม่ได้ให้ความสำคัญพยายามเพียงพอ ที่จะมาร่วมรับประทานอาหาร และจะเป็นการทำลาย ขั้นตอนการเสิร์ฟอาหารที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้อย่างดี

๓. หากต้องมาล่าช้า อย่างไม่มีทางเลี่ยงได้หากเป็นไปได้ ขอให้โทรศัพท์อธิบายสาเหตุของการเสียเวลาให้เจ้าภาพได้ทราบ เมื่อเดินทางมาถึงตรงไปหาเจ้าภาพในทันทีเพื่อขอโทษขอโทษเข้านั่งโต๊ะอาหารเงียบ ๆ ไม่จำเป็นต้องเล่า รายละเอียดของการผจญภัยระหว่างทาง หรือสาเหตุของการมาล่าช้า ให้เพื่อนร่วมโต๊ะอาหารฟัง

๔. เข้าสู่ห้องอาหารในงานเลี้ยงเป็นทางการ เจ้าภาพชายจะยื่นแขนให้เกียรติสตรีเกาะเดินนำเข้าห้องอาหาร แต่ละคู่จะเดินตาม โดยมีเจ้าภาพเดินปิดท้ายเข้านั่งประจำที่

๕. การนั่งโต๊ะอาหาร เมื่อเดินเข้ามาในห้องอาหารแล้ว อย่าลากเก้าอี้ตัวที่ใกล้ที่สุดมานั่งหรือเลือกนั่งข้างสุภาพสตรีที่สวยที่สุดในห้องนั้น หากไม่มีการ์ดชื่อกำหนดที่นั่ง ขอให้รอนจนกว่าจะมีคำเชิญให้นั่งประจำที่ใดสุภาพบุรุษควรเลื่อนเก้าอี้ให้สุภาพสตรีนั่งลงก่อน

๖. ในระหว่างการรับประทานอาหาร คุณควรจะให้ความสนใจสนทนากับเพื่อนร่วมโต๊ะที่นั่งติดกันทั้งชายและขวา

๗. การเสิร์ฟอาหาร บริการจะเข้าเสิร์ฟอาหารทางด้านซ้ายหรือจะนำอาหารยื่นส่งให้ซ้อนหรือทัพพีจะวางอยู่ในที่ที่เหมาะสมเมื่อตักอาหารแล้วควรวางซ้อนหรือทัพพีลงตำแหน่งเดิม เพื่อที่คนต่อไปจะตักอาหารได้สะดวก หากเป็นงานอาหารที่ไม่ชอบหรือรับประทานไม่ได้ คุณเพียงแค่ว่าคำว่า “ไม่ละครับ ขอขอบคุณ”

๘. การสูบบุหรี่ หากมีที่เขี่ยบุหรี่จัดวางไว้แล้ว หมายความว่าได้รับอนุญาตจากเจ้าภาพให้สูบบุหรี่บนโต๊ะอาหารแล้ว แต่ไม่ควรจุดบุหรี่สูบนจนกระทั่งรับประทานอาหารของหวานเรียบร้อยแล้ว ภิริยามารยาทที่ดีคือ ควรจะขออนุญาตจากคนข้างเคียงเสียก่อน

๙. หลังอาหาร เมื่ออาหารจานสุดท้ายเก็บพ้นจากโต๊ะแล้วรอให้เจ้าภาพลุกเสียก่อน จากนั้นแขกทั้งหมดจึงจะลุกขึ้นได้ เจ้าภาพจะแจ้งให้ทราบว่าจะไปไหน และทำอะไรต่อไป

๑๐. การลากลับ เมื่อได้รับเชิญอย่างร่ำรองอยู่นานจนเกินไป หรือรีบกลับ เวลามีเหมาะสม ที่ควรลากลับนับเป็นเรื่องยากจะกำหนด ขอให้รอนจนแขกคนอื่นเริ่มทยอยกลับเมื่อพร้อมจะลากลับ อย่าพรวดพราดตรงดิ่งไปหาประตู แต่ก็ไม่ควรสนทนายืดเยื้อหน้าประตู ขอขอบคุณเจ้าภาพที่เชิญมาร่วมรับประทานอาหารเย็นจากนั้น ลากลับบัตรขอบคุณ นับเป็นภิริยามารยาทที่ดีถ้าจะส่งบัตรขอบคุณ (เขียนด้วยลายมือ และกระดาศเขียนจดหมายที่ดีที่สุด) ขอขอบคุณเจ้าภาพที่เชิญไปร่วมรับประทานอาหาร

๒.๕ สรุปท้ายบท

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า มารยาทหรือมรรยาท หมายถึงกิจวาจาที่ถือว่าสุภาพเรียบร้อย ถูกกาลเทศะ ส่วนคำว่า มารยาทในสังคม จะหมายถึงกรอบหรือระเบียบแบบแผนที่ควรประพฤติหรือควรละเว้นในส่วนที่เกี่ยวกับผู้อื่น รวมทั้งชุมชนหรือคนหมู่มาก โดยเหตุที่มนุษย์เราไม่สามารถอยู่ลำพังคนเดียวในโลกได้ ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นไม่มากนักน้อย ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีกฎกติกากำหนดแบบ

แผนในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งทุกชาติทุกประเทศต่างก็มีแบบอย่างทางวัฒนธรรมที่เรียกกันว่า มารยาททางสังคมนี้ทั้งสิ้น เพียงแต่รายละเอียดอาจจะแตกต่างกันบ้าง

อย่างไรก็ดี ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีปัจจุบัน อาจทำให้คนสมัยนี้หันไปพึ่งพาเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ และมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นน้อยลง อันเป็นเหตุให้ละเลยหรือเพิกเฉยต่อมารยาทที่พึงมีต่อกัน แต่สิ่งเหล่านี้ ก็ยังจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในทุกสังคม ดังนั้น กลุ่มประชาสัมพันธ์ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม จึงขอนำสิ่งละอันพันละน้อยเกี่ยวกับมารยาททางสังคมมาเสนอ เพื่อเป็นเกร็ดความรู้ และประโยชน์ในทางปฏิบัติ เช่น การกล่าวคำว่า “ขอบคุณ” “ขอใจ” “ขอโทษ” “ขออภัย” กิริยามารยาทในการรับประทานอาหารแบบสากล การไปชมมหรสพ การเดินกับผู้ใหญ่ การแนะนำบุคคลให้รู้จักกัน การสวดมนต์ ฟังพระสวด ฟังเทศน์ฟังธรรม หรือขณะพูดกับพระสงฆ์ ให้แสดงความเคารพด้วย การประนมมือที่เรียกว่า อัญชลี คือประนมมือให้นิ้วมือแนบชิดกัน ฝ่ามือราบปลายนิ้วตั้งขึ้น แขนแนบตัวระดับอก ไม่กางศอก ทั้งหญิงชายปฏิบัติเหมือนกัน ตลอดถึงการไหว้ (วันทา) กราบ (อภิวาท) พระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ การจตุรปูเทียนบูชาพระรัตนตรัย หรือการลุกไปประกอบพิธี เป็นต้น